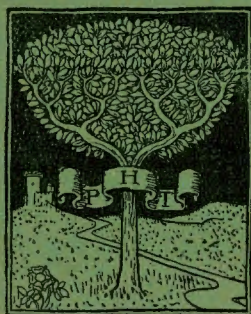

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1948

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

UNO WILLERS

ÅRG. 46

HÄFTE 2

INNEHÅLL.

Se bifogat register till årgången.

*I stället för häfte 3—4 publiceras under våren 1949 nr 12 av
Skrifter utgivna av Personhistoriska samfundet.*

Gustaf Elgenstierna in memoriam.

Det var troligen Gabriel Anrep, som först väckte Gustaf Elgenstiernas intresse för genealogiska studier; de båda familjerna stodo varandra nära genom vänskap och släktskap. Botanik och genealogi äro ämnessfärer, som ofta förenas. Elgenstiernas far, postmästaren Carl Elgenstierna, var på sin tid en av landets största växtsamlare och en framstående amatörbotanist. Sonens intresse kom däremot att specialisera sig på människors släktskap. Han föddes i V. Vingåker 26 aug. 1871.

Efter avlågden mogenhetsexamen i Örebro vid 20 års ålder ingick han omedelbart vid postverket och var under flera år resepostexpeditör mellan Örebro och Köping. Det var då som han excerperade kyrko- och rådhusarkiven i Örebro och Köping, och som bl. a. resulterade i hans arbete om Köpings stads tjänstemän 1605—1905, som utkom 1907, ett mönster för ett sådant arbete.

Emellertid hade E., som fortfarande tjänstgjorde vid reseposten, 1898 kunnat bosätta sig i Stockholm och fått tillfälle att utnyttja biblioteken och arkiven där, särskilt sedan han 1902 blivit ordinarie postexpeditör i huvudstaden. Det bereddes honom nu även tid och tillfälle att under åren 1905—1911 tjänstgöra som bokauktionskommissarie och lägga grunden till sitt stora personhistoriska bibliotek, som sedan för varje år förökats genom gåvor och inköp och bundits i vackra band försedda med den Elgenstiernska pärmstämpeln.

År 1906 slutade Leijonhufvuds Ny svensk släktbok att utkomma. Medlemmar av Personhistoriska samfundet, däribland E., sökte då få till stånd en fortsättning. Namnet blev »Svenska släkter» med T. Uggla och V. Ljungfors som utgivare. Det avsågs utkomma med ett å två häften årligen. På grund av omiättande forskningsarbete kunde denna takt ej hållas. Under åren 1908—1915 utkommo endast fyra häften. Tiden var därför lämplig för att söka en annan väg, och med Sveriges adels-

kalender som förebild utgav E. i december 1911 första årgången av Svenska släktkalendern, som sedan i början årligen — sedan med vissa års mellanrum — utkommit i 13 årgångar. Den 14 årgången föreligger delvis i korrektur och kommer att fullföljas av hans dotter fil. kand. Ulla Elgenstierna, som under flera år varit fadern behjälplig i hans arbete. Denna kalender kommer alltid att värdesättas som en tillförlitlig uppslagsbok över 1900-tlets svenskar och deras härstamning.

Vid sidan härav fortsatte E. sina forskningar rörande den svenska adeln, och 1925 var han färdig med första delen av »Svenska adelns ättartavlor», som snabbt följdes av åtta band, det sista 1936. Att på denna korta tid kunna prestera ett sådant arbete är ett enastående bevis på kunnighet, skicklighet och flit. Den som sysslat med genealogiskt arbete tillräckligt länge, kommer snart underfund med att fullständighet är omöjlig och att fel icke kunna undvikas. När verket var färdigt skrev också Gunnar M. Silfverstolpe: »Han har skäl att vara glad och stolt över det verk, som för all framtid tillförsäkrar honom en framträdande plats i vår personhistoriska forskning. Utgivaren anser sig icke kunna svara för riktigheten av alla de uppgifter, han erhållit från Riddarhusets stamtavlor. Att även vid utredigeringen smärre felaktigheter här och var insmugit sig behöver man inte vara driven 'kalenderbitare' för att fastslå; ett antal av dessa har sannolikt kommit in genom att släktmedlemmar besvarat de utsända frågeformulären ofullständigt eller oriktigt. Men endast den professionella felfinnaren kan ondgöra sig över dylika småfläckar i ett verk, som meddelar, jag skulle tro, mellan tre och fyra miljoner uppgifter och vars utredigande representerar ett utomordentligt uppbåd av kunnighet, omsorgsfullhet och vakenhet.» I detta sammanfattande instämmanog de flesta, om också vissa helt kritiska bedömanden även förekommit. Bland de hedersbevisningar, som E. fick mottaga, kunna nämnas hedersledamotskap i Samfundet för dansk genealogi och personalhistoria och i Genealogiska samfundet i Finland.

För Personhistoriska samfundet hyste E. ett stort intresse; han fungerade från 1919 en tid som medlem av redaktionsutskottet. Han saknades sällan på sammankomsterna, och denna tidskrift gynnade han med en rad värdefulla mera omfattande recensioner och notiser. Han medarbetade vidare i bl. a. »Stockholms rådhus och råd» (1915—1918) och vid sidan av ättartavlorna och släktkalendern var han också utgivare av adelskalendern under tiden 1939—1948.

Detta omfattande ederingsarbete och författarskap fullföljdes vid sidan av E:s yrkesgärning inom postverket, där han efter tjänstgöring vid skilda kontor och ett par år som förste postexpeditör i generalpoststyrelsen 1919 blev kontrollör (från 1928 med placering som registrator).

Vid sin bortgång den 21 mars 1948 hade Elgenstierna i mer än ett decennium efter sin pensionering helt kunnat få ägna sig åt sina genealogiska arbeten. De ha åt hans namn säkrat en plats för all framtid inom svensk personhistoria. För den, som skriver dessa rader, är ett mer än 40-årigt samarbete på det genealogiska området avslutat, men det ljusa minnet därav kvarstår liksom hågkomsten av Gustaf Elgenstiernas oföränderliga vänskap.

Govert Indebetou.

Recensioner.

Medeltida kungasigill.

Harald Fleetwood, Svenska medeltida kungasigill, 3. Sthlm 1947. 176 s.

Med den nu föreliggande delen har riksheraldikern friherre Harald Fleetwood fullbordat sitt stora verk om de svenska kungasigillen under medeltiden. Det är inte i första hand genom nytt material, som denna sigillutgåva har sin betydelse, även om sådant inte saknas, och det nya delvis består av mycket betydelsefulla sigill (t. ex. ett hertig Erik Magnussons sigill efter bild i Uppsala universitetsbibliotek). Det viktigaste är en noggrann översyn, som författaren underkastat det sedan gammalt kända materialet och ett inträngande studium, som t. ex. kunnat övertygande hänföra ett sigill till Birger Jarls son Erik, vilket tidigare tillagts brodern hertig Bengt. Vi erhålla nu hela sigillmaterialet presenterat i ord och bild på ett pålitligt sätt, som gör det utmärkt väl tillgängligt för forskare på olika historiska fält. Ett noggrant beaktande av äldre och nyare forskning angående de olika sigillen förhöjer ytterligare värdet (hänvisningar till det nya danska diplomatiet saknas dock). Tack vare reproduktionssättet, fotografier efter omsorgsfullt gjorda avgjutningar, äro bilderna i allmänhet mycket tydliga.

Författaren har lagt ned ett synnerligen stort arbete på minutiösa beskrivningar. Det skulle varit tacknämligt om han givit tillkänna vilka normer han tillämpat därvid och angivit vilken litteratur han stött sig på vid utforskandet av sigillbildernas reala innehåll. Man kan nu vid läsningen inte värja sig för misstanken att full konformitet med den moderna kulturhistoriska forskningens resultat och beskrivningsmetoder ej ernåtts, en misstanke som bekräftats vid en förfrågan hos en vapenhistorisk auktoritet (dr Bengt Thordeman). En genomgång av modern litteratur skulle ha skärpt frågeställningarna inför materialet och lett på riktigare spår, än de som nu ibland följts. Inför ett personhistoriskt forum ligger det emellertid mera vikt vid att granska urval och behandlingen av den biografiska sidan. Det är naturligtvis i viss mån en smaksak vad som skall tagas med eller inte tagas med. Man kan sålunda diskutera huruvida konung Albrekts andra gemål Agnes av Braunschweig verkligen var svensk drottning. Att hon kallade sig det på sitt sigill och därför använde trekronorsvapnet är naturligtvis inte avgörande; så gjorde även de polska vasarna. Det avgörande bör vara att förmålningen ingicks 1396, då Albrekt knappast kan betraktas som svensk konung och därför ej heller hans gemål som svensk drottning. Det är synnerligen tveksamt om det är riktigt att medtaga Margareta Kristinedotter, Birger Jarls dotterdotter. Fleetwood har i detta avseende följt Bror Emil Hildebrand vars motivering härför dock icke övertygar. Rec. är också tveksam om riktigheten att medtaga konung Valdemars ättlingar i detta sammanhang. Ett kungahus i senare mening kan man knappast tala om i det svenska 1300-talets valkungadöme. En egenhet, som, särskilt för en utländsk publik, inte kan verka annat än förbryllande,

är den ytterligt sparsamma personhistoriska presentationen av sigillinnehavarna. Ofta får man ingen annan vägledning om dem än genom an tydningar i den refererade litteraturen. På tvenne speciella punkter skulle man dessutom i Fleetwoods framställning ha önskat utförligare besked. I det ena fallet gäller det ett vapen med örnfot som Guttorm jarl skulle ha fört enligt Utters Coll. Geneal. och Script. Rec. Danic. s. 554 (citater avser del IV). Fleetwood menar att Guttorms sigill skulle ha visat denna bild. Hade författaren gått vidare, vilket man hade kunnat vänta då det eventuellt skulle röra sig om det äldsta svenska jarlsigillet (från 1100-talets slut) och det äldsta vapensigillet för någon svensk man nedanför tronen, hade han snart funnit att uppgifterna avse en sköld i en under århundradenas lopp förvanskad och därför starkt förvandlad och till sina äldsta beståndsdelar högst tvivelaktig, målad sköldserie i Sorö kyrka (jfr Henny Petersen. Skjoldefriser i Sorø Kirke, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1883 s. 25, 53). I ett annat fall har författaren lämnat en högst intressant och, som det förefaller, ej tidigare i detalj framlagd tolkning av trådet och antiloperna i drottning Filippas sigillfält.¹ Enligt denna förklaring skulle dessa bilder vara hämtade från de badges, som använts av drottningens föräldrar. Detta värdefulla meddelande får tyvärr inte något bekräftande källbelägg utan dokumenteras endast genom ett muntligt påpekande från en annan forskare.

Rec. har i ovanstående rader endast velat diskutera några allmänna och speciella problem som gjort sig påmint vid studiet av detta arbete och om vilka man naturligtvis kan ha olika meningar. Harald Fleetwoods stora insats i den svenska medeltidsfragistiken inkräktas ej av en sådan diskussion. Tack vare honom ligger nu det statshistoriskt viktigaste sigillmaterialet från denna epok lätt tillgängligt i en överskådlig, noggrann och rikt arkiv- och bilddokumentarisk utgåva, för vilken svensk medeltidsforskning har anledning att betyga sin tacksamhet.

Nils Ludvig Rasmusson.

Strängnäs läroverks matrikel 1628—1699.

Matricula Regii Collegii Strengnensis (1628—1699). Utg. av *Harald Petersson*. Bil. till Strängnäs högre allmänna läroverks årsredogörelse 1946—1947. Strängnäs 1947. 98 s.

På uppdrag av rektor B. Malmroth har lektor H. Petersson i Strängnäs utgivit läroverkets äldsta bevarade matrikel t. o. m. 1699. Denna volym, vars titelsida är reproducerad, upplades 1697 av gymnasiets dåv. rektor Daniel Trautzel, som även till största delen själv avskrivit de då bevarade äldre matriklarna alltifrån 1628, två år efter gymnasiets grundläggning.

I likhet med vad fallet är på flera andra håll är ej heller i Strängnäs matrikelsviten enhetlig eller utan luckor. Ojämnheterna i matrikelföringen

¹ C. Brinchmann har i *Norske Konge-Sigiller*, (1924) s. 41 dock redan fäst uppmärksamheten på antilopen som badge brukad av drottningens moderneätt, Bohun.

kunna för Strängnäs vidkommande tillskrivas de enskilda rektorernas olika uppfattning om vikten av matriklar och behöver ej bero på förlust av verkliga förda matriklar över gymnasiet.¹

I sitt nuvarande skick omfattar matrikeln för åren 1676—1699 fullständiga kataloger varje år över gymnasiet fyra (i regel tvååriga) klasser och nyinskrivna; enstaka fullständiga kataloger finnas även över de fyra gymnasieklasserna åren 1651, 1653 och 1671. För åren 1650—1675 finnas eljest endast förteckningar över dem, som varje år uppflyttats från trivialskolan till gymnasiet. En enstaka förteckning finnes även över nyinskrivna i gymnasiet år 1643; denna är uppdelad på dem, som uppflyttats från stadens trivialskola, och dem, som kommo »ex aliis scholis», av vilka de flesta voro från Örebro. Däremot saknas alla förteckningar från de kringliggande åren.

För åren 1628—1636 finnas förteckningar över dem, som nyinskrivits i skolan och i gymnasiet (»collegium»), åren 1632—1635 fördelade på dessa båda kategorier. Man lägger märke till, att i skolan mest nyinskrevos sörmlänningar men i »collegium» studerande från andra håll, främst Närke, Värmland och Västergötland; några listor på dem som dessa år flyttades från Strängnäs skola till »collegium» ansåg man sig tydligen ej behöva upprätta. Under sina första år hade gymnasiet i Strängnäs många studerande från fjärran orter; både Småland, Öland Medelpad och Ångermanland äro representerade, även en Bothniensis sökte sig dit. Påfallande är också inslaget från Västmanland, t. o. m. med beteckningen Arosiensis; 1636 finner man t. o. m. bröderna Nicolaus och Johannes Rudbeck med sin præceptor. Ett annat bevis på lärosätets höga anseende vid denna tid är, att matrikeln upptar tre adliga brödrapar ur ätterna Kruse, Soop och Lillie samt en enstaka Örnflycht. De äldsta gymnasierna (Västerås 1623, Strängnäs 1626, Linköping 1627 och Åbo 1630) strävade alla efter att vara små akademier, fast endast Åbo ombildades därtill 1640, och alla rekryterade under sina första år sina elever från rikets alla delar; åtskilliga studerande torde ha peregnerat från det ena gymnasiet till det andra.

Med 1640-talet blev läget ett annat. De gamla gymnasierna blevo endast högskolor för sitt eget stift, samtidigt med att nya gymnasier tillkommo i Skara och Viborg 1641, i Växjö 1643 och mot årtiondets slut i Göteborg, Karlstad och Härnösand.² Rekryteringens inskränkning till det egna stiftet kan avläsas i Strängnasmatrikeln. Av gymnasiet 119 alumner år 1653 ha alla utom ett 30-tal latinska härstamningsnamn, som klart anger deras härstamning från socknar i Södermanland eller Närke; endast 3 anges som Wermelandus, Westrogothus eller Westmannus (dennes fader hade varit lektor i Strängnäs), och de som sakna härstamningsnamn torde i regel ha varit söner till ämbetsmän eller borgare i stiftets städer. Utgivarens uppgift i förordet (sid. 6), att ej mindre än 29 % av hela antalet elever 1653 varit från andra landskap än Södermanland och Närke, gäller tydligen det ovannämnda 30-talet.

Liksom alla äldre matriklar finns även i de från Strängnäs ett rikt

¹ En förteckning över stipendiater 1662 (Acta ecclesiastica vol. 102, RA) ger några namn, som saknas i matrikeleditionen.

² Se bl. a. R. Askmark, Svensk prästutbildning (1943), kap. 2.

material för studier av efternamnsbildningen. Före 1600-talets mitt påträffas mest landskaps- eller sockenbeteckningar av typen *Helsingius* och *Kerneboensis*, men sedan ha de flesta verkliga efternamn av typerna *Glantzius*, *Betulander* eller *Sundelius*, men även germanska namnformer av typerna *Lindberg*, *Öman* och *Törnroos* förekomma ganska ofta.

Matriklarna äro utgivna i obearbetad form. Även om det kanske vore bekvämare för publiken att få handskriftstexten kompletterad med de mer eller mindre osäkra uppgifter om Strängnäs-gymnasisternas senare öden, som med åtskillig möda skulle kunna hopsamlas, är det dock både för utgivaren och andra forskare en fördel att få källan utgiven i oförvanskad form. Och varken *Hagströms Herdaminne* eller *Lagerholms matrikel* över *Södermanlands-Närkes nation* i *Uppsala* äro av så hög kvalitet, att det varit någon egentlig vinst att få deras biografiska notiser serverade i uppvärmt skick. Vilket dock ej hindrar, att de äro mycket värdefulla hjälpmedel för identifiering av Strängnäs-gymnasisterna. Framhållas bör också, att gymnasiematriklarna själva ej sällan innehålla kortfattade uppgifter på tidigt 1700-talslatin om gymnasiestens senare yrke vilka — som utg. framhåller — i regel torde vara pålitliga. Matrikeln 1690 ger dessutom konsekvent uppgift om ålder och om faderns yrke och hemort av typen: '*Zacharias Reef filius consulis in Askersund an:nat. 17.*'

Det må för ett arbete som detta vara tillåtet notera, att korrekturläsningen skett med en utmärkt exakticitet; om arbetet som sådant gäller att det länder utgivaren till all heder.

Jan Liedgren.

Svenska kopparstickare och etsare.

Emil Hultmark, Carna Hultmark, Carl David Moselius, Svenska kopparstickare och etsare 1500—1944. Uppsala 1944. 391 s.

I intresserade kretsar har under många år talats med beundran om de rika samlingar, rörande den svenska konsthistorien, som dr *Emil Hultmark* bragt samman och som han planerade att i form av lexikaliska uppslagsverk ställa till forskningens förfogande. Först kort före *Hultmarks* död blev det möjligt att förverkliga detta program och som första resultat föreligger den volym, vars titel noterats här ovan. Vid sidan om *Hultmark* står som författare hans dotter, fröken *Carna Hultmark*, och fil. dr *Carl David Moselius*. Den sistnämnde har i en inledning på ett sextiotal sidor skildrat *Emil Hultmark* och hans samlingar av konst, böcker och systematiskt sammanbragt arkivmaterial. Det är arkivsamlingen som i detta sammanhang erbjuder det största intresset. Man häpnar över det omfattande arbete, som *Hultmark* nedlade för att sammanföra allt tänkbart stoff rörande den svenska konsthistorien. De centrala arkiven, biblioteken och museerna genomgingos systematiskt och även många lokala arkiv skattades på hithörande upplysningar. Därtill komma de *Eichhornska* samlingarna, som *Hultmark* 1938 in-

köpte. Efter att ha studerat Moselius' ingående redogörelse frågar man sig om ett så omfattande material av arkivexcerpter någonsin samlats av en enskild person i vårt land. Värdet av detta material beror på dess ursprung från de primära källorna. När nu fakta rörande en grupp svenska konstnärer sammanställts ur det hultmarkska arkivet och utgivits i bokform måste man tyvärr konstatera att den så gott som fullständiga avsaknaden av hänvisningar av det bakomliggande materialet. Var och en som ur en samling fakta av olika art och ofta sinsemellan stridande innebörd haft att göra ett urval för en matrikelartad biografisk framställning vet hur mycket av kritiskt avvägningsarbete som måste göras och hur mycket av värdet i ett dylikt arbete, som går förlorat när hänvisningar måste utelämnas. När nu de korta lexikonartiklarna i det Hultmark-Moseliska verket om gravörerna kommer med uppgifter stridande mot tidigare litteratur är det väl skäligen att ge det nya verket vitsord på grund av det solida fundament på vilket det kunnat byggas, men en viss grad av ovisshet kvarstår ändå. Med ett väl genomtänkt förkortningssystem hade källhänvisningar inte behövt ta så oerhört mycket extra utrymme i anspråk. Man får livligt hoppas att det blir möjligt att i nya delar genomföra en systematisk källbeläggning. Biografierna i det hultmanska verket ha den vanliga sammanträngda lexikaliska formen, vars ändamålsenlighet emellertid i hög grad beror på konsekvens i uppställning och urval av fakta. I dessa avseenden fyller det hultmarkska verket inte högt ställda krav. En strängare tillämpning av vissa schematiska principer för kommande delar vore utan tvivel önskvärd. Detta behöver naturligtvis inte hindra införande av uppräknande och värdefulla källcitat, vilket nu i någon utsträckning skett.

Det är givet, att i ett stort verk som detta fel inte alldeles kunna undvikas. Jag har antecknat ett par för beaktande i en ny upplaga, vilken säkerligen en gång kommer att visa sig nödvändig. Uppgifter om Magnus Celsius som fil. doctor 1649 (s. 64) bör givetvis ändras till fil. magister. Härva församling i Skåne (s. 272) bör vara Hurva. Johan Wikman (1696—1751) (s. 360) var ej medaljgravör utan myntgravör i Avesta.

Luckor i personalbeståndet och de biografiska uppgifterna är ej lätt att snabbt få sikte på. Rec. har antecknat, att ett grundligare utnyttjande av S. E. Brings innehållsrika uppsats i *Lychnos* 1937 skulle ha givit ytterligare ett namn till personräckan, *F. Campion*, och kunnat göra notiserna om *Jean Goos de Friisen* fylligare.

Det hultmarska lexikonverket lovar att för den svenska personhistoriska och konsthistoriska forskningen bli av så grundläggande värde att en ingående kritisk granskning av tillämpade redigerings- och forskningsprinciper måste anses som en bjudande plikt. Men sedan dessa plikter iakttagits är det en så mycket större glädje att kunna understryka den utkomna delens mycket stora förtjänster. Av de omkring 850 biografier, som återfinnas här, ha säkerligen de flesta där för första gången sammanställts, och man behöver inte studera länge för att finna hur tack vare primärforskning gamla uppgifter ofta rättats och kompletterande uppgifter tillförts de levnadsskildringar, som den äldre litteraturen har att bjuda. Välkommet är att för samtliga noggranna

födelse- och dödsdata (dag och plats) angivas samt likaledes föräldrarnas namn. Däremot icke giften utom för kvinnliga konstnärer.

Om man gör sig mödan av ett noggrant studium av verket om gravörer och etsare får man en rik behållning. Hela den svenska grafikhistorien rullas upp i sitt sociologiska sammanhang. Man kan följa försöken att utomlands skaffa kompetenta krafter för de stora illustrationsverken under 1600-talet, uppväxten av ett inhemskt grafikerskrå och dess olika beståndsdelar av rena konstnärer och enklare utövare av bruksgrafiken. Man kan också iakttaga uppkomsten av formliga grafiska familjer eller släkter (t. ex. Gillberg, Le Pautre, Martin, Novisadi, Padt Brugge, Thelott) och hur intresset för denna förnämliga konstart spritt sig i olika skikt och framkallat talrika dilettanter. I detta verk möter man sålunda en hel rad namn, som man knapast skulle väntat: Gustav III och hans bröder hertigarna Karl och Fredrik Adolf, John Hall, Anders Chydenius, Adam Lewenhaupt (riksheraldikern) och den av Runeberg odödliggjorde överstelöjtnant Druftva.

Nils Ludvig Rasmusson.

Alkvettern och dess ägare.

Stig B. Hegardt, *Alkvettern. Ett gammalt gods anor.* Stockholm 1946. 356 sid. 7 kartor.

Den bekante redaktören i Kristinehamn A. G. Petersson, som for land och rike kring för att sälja sina skrifter, hade i sin portfölj även ett litet häfte med titeln »Alkvetterns säteri» i Bjurkärn, som på sin tid recenserades i denna tidskrift (1930, s. 232—234). I denna skrift påpekades en del felaktigheter i ägarelängden för den äldre tiden.

Det är många släkter som sedan 1600-talet härskat över Alkvettern och dess domäner. Först komma Ribbing och Lilliehöök, men brukets första storhetstid inträder 1665 med Elias Larsson Linderoth, som var arrendator och från 1679 ägare av bruket. För dennes förtjänster adlades barnen 1691 med namnet Linroth och medlemmar av denna ätt styrde bruket till 1768, då vi finna Emanuel Geijer, från 1773 af Geijerstam, som dess köpare i samband med ett invecklat köpe- och bytesavtal av bruksandelar. Dennes son Johan Henrik måste dock 1812 på grund av försämrad ekonomi sälja Alkvettern till den bekante brukspatronen Nils Mitander, den förmenta förebilden till Selma Lagerlöfs Sintram. Under dennes tid utvecklades bruksrörelsen dels genom inköp av skogsegndomar och utökande av smidesrätten. Författaren söker här med hjälp av samtida handlingar utrensa en del legender om mannen utan att dock vilja rentvå honom från de något tvivelaktiga affärsmetoder, som han uppgives ha begagnat sig av. Han var på sin tid en av våra största bruksägare och hans ättlingar ägde ännu in på 1900-talet flera av hans bruk. Så satt sonen Nils på Alkvettern 1841—1858; han efterträddes av dottersonen Nils Sundin och 1899 av dennes brorson Clas Sundin. Andra tider hade då inträtt för de gamla järnbruken, och det ena efter det andra måste nedläggas. Man talade med rätta om bruksdöden.

Men skogen bibehöll sitt värde, och från 1912 se vi Katrinefors aktiebolag som brukets ägare. Detta bolags skogschef, författaren till föreliggande arbete, jägmästare Stig B. Hegardt bebor f. n. den gamla herrgårdsbyggningen, som numera vårdas med stor pietet.

Tack vare ett rikt och välordnat arkiv från början av 1700-talet har det lyckats författaren att sammanställa utförliga tabeller över järntillverkningen ända fram till dess nedläggande 1891.

Med icke mindre intresse läser man hans skildring av skogen, om vilken fullständiga uppgifter finnes från 1840-talet. Skogens arbetare få här en välförtjänt uppskattning.

Den stora roll, som brukskulturen spelat i vårt svenska samhälle, kan icke överskattas. Det är därför med tacksamhet man hälsar en bruksmonografi, som lämnar ett så värdefullt bidrag till dess historia. I enstaka fall hade dock en del fel kunna tundvikas och kompletteringar göras, om den tryckta litteraturen mera beaktats. Privatbrev synes ej ha stått till författarens förfogande — om nu sådana överhuvud finnas bevarade.

Släkttavlor över släkterna Linroth, Geijer, af Geijerstam och Mitander med ättlingar även på kvinnostriden, ett utförligt personregister, sju kartor över brukets omfattning vid olika tider och ett stort illustrationsmaterial fullständiga arbetet.

G. I.

Det sörmländska Edeby.

Den älskvärda författarinnan Julia Svedelius har framlagt en krönika över sitt fädernehem det vackra gamla Edeby vid Mälaren. Den bär — på titelbladet — titeln *Vad Mälaren speglar*, men omslaget har också underrubriken *Sanning, syner och sägner kring en gammal mälargård* (Stockholm 1947. 285 s.), och denna är ett väsentligt komplement till arbetets presentation. I en efterskrift berättar författarinnan att redan hennes mor, Erlin von Heijne, född Dahlquist, börjat »att efter samvetsgranna forskningar skriva gårdens historia». »Hon sparade sig ingen möda att ur jorde- och kyrkoböcker, memoarlitteratur och andra källskrifter söka reda på historiska fakta om Edeby och dess ägare. Hennes sanningskärlek förbjöd henne den allra minsta lilla språkliga utsmyckning». Julia Svedelius har tyvärr icke följt detta arbetsprogram, hon har i stället låtit sin rika fantasi spela i långt större utsträckning än vad som — med författarinnans livfulla litterära stil — skulle ha varit nödvändigt för att »ge liv åt de gestalter hon [fru von Heijne] tecknat.» Fru Svedelius framställning har så blivit en härva av faktiska uppgifter och fritt uppiktade sammanhang och episoder. Föregångare i genren saknas icke; vi behöva endast nämna Anna Hamilton Geete. Fru Svedelius berättartalang är allmänt erkänd, och på den sympatiska och pietetsfulla kärleken för det gamla godset och dess innehavare kan man inte taga miste. Men det bör i denna tidskrift sägas ifrån, att arbeten som detta är en fara för den personhistoriska forskningen av skilda valörer. Icke den bestämdaste reservation kan dock tyvärr förhindra att ett och annat som icke har annat belägg än fru Svedelius fantasi nu får gå vidare som faktisk Orts- och personhistoria. Icke endast åberopandet av källmaterial

utan också den autentiska och intresseväckande illustreringen stärker den ytlige iakttagaren i hans intryck av bokens seriösa karaktär.

Källforskningen har dock icke blott ombesörjts av författarinnans moder; också fru Svedelius har, som man av interna skäl kan sluta, sett sig om en hel del i senare historisk litteratur, även om varje omnämnande principiellt underlåtes. Recensenten igenkänner på ett par ställen reflexer från ett eget arbete; han har vederfarits den icke alldeles vanliga förmånen att få ett avsnitt av sin doktorsavhandling romantiserad. Jag väljer detta lilla parti i fru Svedelius' bok som ett exempel på författarinnans arbetssätt. Edeby ägdes i slutet av 1700-talet av stockholms-grosshandlaren Christian Hebbe. Vid hans bortgång gick gården till hans dotter Elisa Hebbe, som 1794 ingick sitt andra äktenskap med hovmarskalken frih. Magnus Otto Munck. Hon var en vacker och begåvad men också ytterst överspänd kvinna, livligt uppvaktad från olika håll i Stockholms högre kretsar. Till hennes beundrare hörde också den tyske patrioten Ernst Moritz Arndt, som 1806—09 gjorde ett andra, längre besök i vårt land. Mycket tyder på att förbindelsen dem emellan fick en intim karaktär men visst är också att man i romantikens brevstil och poesi inte alltid får tolka kärleksspråket för ordagrant. I mitt arbete »Ernst Moritz Arndt och hans svenska förbindelser» har jag rätt utförligt sysselsatt mig med både Arndt och Elisa Munck, men jag har varken haft anledning eller möjlighet att draga några slutsatser i detta avseende. Julia Svedelius har med en verv, som yngre författarinnor kunde känna avundsjuka för, givit sig in på frågan. Hon skildrar i varma färger Arndts och Elisäs kärlekssaga ute på Edeby — om vilken varken fru Svedelius eller jag vet något närmare — och den får mynna ut i en romantisk förförelsescen »i den högresta björnsundaskogen». Läsaren får ett förtätrat intryck av författarinnans vederhäftighet, när hon berättar, hur hon själv som ung flicka efter nittio år på en björkstam funnit ett minne av denna episod, ett inristat hjärta med initialerna E. A. Skada blott att den tyske författaren alltid kallades *Moritz* och skrev sig E. M. Arndt eller M. Arndt.

Till sist må författarinnans på personliga intryck stödda skildring av förintandet av gårdsarkivet eller en betydande del därav, brännandet av »brevvindens» innehåll, framhållas som ett gott exempel på vandalismens härjningar av oersättligt historiskt källmaterial.

U. W.

Arkivsekreteraren och kanslirådet, friherre Gustaf Ribbing — en förgäten 1700-tals lärd.

I en fängslande biografi av Stina Ridderstad, f. Bildt: *Ensam vandrande . . . Arkivsekreteraren Gustaf Ribbing* (Lund 1948, 247 s., 2 pl.-bl.) har denna ganska intressanta 1700-talsgestalt närmare studerats och tecknats. Ribbing, hittills nästan blott känd för sin ej särskilt märkliga verksamhet som sekreterare i riksarkivet, d. v. s. verkets egentlige chef (1765—1773), kunde trots eller tack vare en med åren allt mer utpräglad enstöringstillvaro, som kulminerade i en trettio två-

årig sjukdomstid, under sin mycket långa levnad (1719—1811) odla många intressen och stifta bekantskap med åtskilliga vetenskaper, mest historia.

Författarinnan har i ett privat arkiv, det Ridderstadiska i Linköping, funnit åtskilliga tryckta skrifter av Ribbing och i offentliga institutioner en hel del andra, alla förut obeaktade men i vissa fall ganska intressanta både genom de opinioner som komma till uttryck och genom många av sina sakuppgifter. Hon har därjämte och framför allt nedlagt mycken möda och kombinationsförmåga på att samla bidrag till en biografi och en karakteristik. Ribbings släkt, föräldrar och syskon — han tillhörde den friherrliga ätten Ribbing af Zernava och var brorson till den berömda Per Ribbing, lantmarskalken vid 1719 års riksdag —, hans studier, läroår i kansliet, utlandsresa, tjänstgöring i riksarkivet och till sist hans långa period som fri lärd utan tjänst men allt hårdare plågad av sjukdom, hans skrifter, hans bibliotek och konstsamling-skildras med påtaglig hängivenhet och med många nya uppgifter och iakttagelser även utanför biografiens dominerande gestalt.

En allt för stor hastighet vid den slutliga utformningen och kontrollen kontrasterar emellertid mot den merendels ansvarsfulla forskningen. Ovidkommande utvikinngar och reflexioner förekomma stundom, tryckfel och inadvertenser relativt ofta, personregistret har åtskilliga luckor. De antydda bristerna, som det här skulle föra för långt att exemplifiera, förtaga dock ej det goda helhetsintrycket av denna med den allvarligaste pietet och med berömvärd energi och inlevelse utarbetade bok. Man noterar med glädje och tacksamhet detta ovanliga, ambitiösa och levande intresse hos en privat arkivägare för sina gamla papper, vilket närmast förmått framkalla denna intressanta teckning av en i livet allt mer ensam, efter döden nästan glömd 1700-talslärd och hans både tidstypiska och individuella författarskap, i flera fall nog värt att ännu närmare lära känna.

D. A.

Tysk litteratur kring Berzeliusjubileet.

Jacob Berzelius, *Reiseerinnerungen aus Deutschland*. Auswahl und Übersetzung: G. Klingemann. Weinheim/Bergstr. & Berlin 1948. XV, 72 s.

Denna publikation, som utgivits till 100-årsdagen av Berzelius' död innehåller 1) utdrag ur Berzelius' Resanteckningar (tryckta 1903) och ur hans Själfbiografiska anteckningar (tryckta 1901, i tysk övers. 1903); 2) utdrag ur brev från Berzelius till hans gode vän Carl Palmstedt 1822—27, ur ett brev till presidenten Gabriel Poppius, sedermera hans svärfader, 1830, ur ett till hans framstående lärjunge Friedrich Wöhler 1830 samt ur två brev till hans blivande hustru 1835; 3) omtryck av Wöhlers år 1875 publicerade »Jugend-Erinnerungen eines Chemikers». Utgivaren har dels i inledningen, dels i ett »Nachwort» till citaten ur Berzelius' egna skrifter lämnat några upplysningar om Berzelius' förhållande till sina kolleger och lärjungar.

Ett annat tyskt bidrag till jubileumlitteraturen är

Prandt l, W., *Humphry Davy [und] Jöns Jacob Berzelius. Zwei führende Chemiker aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts* (= Grosse Naturforscher. Bd 3). Stuttgart 1948.

Avsnittet om Berzelius omfattar större delen av boken (s. 113—264), och Berzelius behandlas även i avsnittet om Davy (s. 63—70).

A. H—g.

Tjänstekvinnans son

Torsten Eklunds avhandling *Tjänstekvinnans son* (Sthlm 1948. X, 453, 1 opag. s.) innebär ett betydelsefullt försök att med hjälp av individualpsykologien tolka August Strindbergs sammansatta personlighet. Detta är framför allt märkligt som dess upphovsman, Alfred Adler, utgått från Freud, Nietzsche och i någon mån Strindberg — främst då dennes »Tjänstekvinnans son». Man får räkna Strindberg som en av impulsgevärna till den adlerska psykologien, som han i diktens form har på ett slående sätt föregripit. En uppmärksam läsare av »Menschenkenntnis» igenkänner särskilt vid skildrandet av barnets själsliv episoder ur »Tjänstekvinnans son».

Man kan ge Eklund rätt i att Adler säkert inte använt Strindberg som paradigm. Adlers kännedom om Strindbergs liv och verk var förmodligen lika fragmentarisk som övriga tyska och österrikiska lärdes. I detta sammanhang kan man erinra om det intresse som Rahmer, Storch, Jaspers, Kretschmer m. fl. ägnat den svenske diktaren.

Individualpsykologien har relativt sällan använts som hjälpmedel av svenska litteraturhistoriker. Alfred Adlers namn förekommer icke någon enda gång i Olle Holmbergs »Inbillningens värld» (1927—1930). I den 944 sidor långa framställningen talas blott i förbigående om »den av Freud influerade forskaren Jung». Däremot citeras Kretschmer och Freud vardera cirka trettio gånger och Jaspers femton gånger.

I likhet med Freud och andra vägröjare synes emellertid Adler ofta gå för långt i sina förklaringar som syftar till att tyda praktiskt taget varje företeelse inom det mänskliga själslivet. Han bevisar för mycket. Med erkännande av vad begrepp såsom mindervärdeskomplex, överkompensation o. dyl. betytt och ännu betyder för forskningen, kan man ställa sig tveksam inför de vittgående slutsatser Adler drar av sina iakttagelser. Han har efter Nietzsche och Strindberg visat den allt överskuggande betydelse maktbegäret har för individen.

Det är givetvis svårt för en lekman att döma i dessa frågor. Men dock synes det som om Ernst Kretschmers kritik av individualpsykologien i »Geniala människor» (s. 156—157) sätter fingret på en öm punkt hos denna. Kretschmer skriver:

»Man måste invända, att förbiseendet av arvsanlagen i denna liksom i varje rent psykologisk, väsentligen på miljöreaktion uppbyggd teori på ett eller annat sätt gör sig gällande som en brist. Man kan inte restlöst upplösa jaget och dess egenskaper i skådespelargest, som intagas i

livskampen, i fiktiva kulisser. Någonstädes bakom scenen måste alltid den archimediska punkt stå att finna, från vilken kulisserna skjutas fram och sättas i rörelse. Här först är det primära jaget, d. v. s. summan av alla de genom arvsanlagen givna dispositionerna och reaktionsmöjligheterna, som äro mycket olika hos olika individer. Den adlerska skolan visar åtminstone just nu en betänklig benägenhet att jämställa dem alla. Man kan inte vilja försöka lösa nästan alla personlighetsproblem efter ungefär samma formel för den överkompenserade mindervärdigheten utan att banalisera och vanställa denna på rätt plats utmärkta och träffande teori. Den geniala undantagsprestationens problem skulle man icke kunna lösa med den neurotiska enhetsformeln, redan av det skäl att man här aldrig kan bortse från den faktor som beror av den på arvsanlaget grundade intellektuella specialbegåvningen. Tusentals neurotiker, som vilja göra sig gällande, överkompensera sina svagheter utan att resultatet av alla deras ansträngningar blir annat än tomma skådespelargester eller mödosamt hopkomna genomsnittsprestationer.»

Adler hävdar att ett starkt barndomsintryck kan få livsavgörande betydelse. Om inte individen erinrar sig detta intryck beror det på förträngning. Skulle motsatsen vara fallet, att intrycket ej förträngts, är detta lika signifikativt. En person som reagerar inför tillvaron med blyghet, rädsla och söker vara så obemärkt som möjligt lider givetvis av mindervärdeskänslor. Den som uppför sig självsäkert, som vet att hävda det egna jaget, lider likaledes av dylika komplex som överkompenserats. På så sätt tydes allt. Adler har funnit en universalformel.

Enligt Adler lider varenda människa även om hon är omedveten därom av en känsla av mindervärdighet. Man frestas här att citera Jules Romains odödliga doktor Knock: »Un homme bien portant est un malade qui s'ignore!»

Tvivelutan hade det varit till fördel för avhandlingen om Eklund, som inte alls i lika hög grad som Adler skattar åt ensidigheten, konfronterat den österrikiske själsläkarens åsikter med Kretschmers. Även Sjöbrings namn skulle man velat läsa i avhandlingen. Psykologer och psykiater är sällan så till sin fördel som när de granskar sina kollegers verk.

Eklund säger på sidan 172, att fackmännen »i allmänhet har stannat vid diagnosen paranoia eller — vilket tycks vara psykiatriens sista ord i fallet Strindberg — schizofreni, en sjukdom som täcker det äldre begreppet paranoia eller är svår att avgränsa från denna.»

Jag skulle vilja anmärka på ordet paranoia. Paranoia är en förloppsform. Kretschmer skriver i sin ordförklaring till »Karaktären och kroppsbyggnaden» (s. 296): »Schizofreni eller dementia praecox, en av de vanligaste sinnessjukdomarna. Olika förloppsformer äro den enkla demensen, katatoni, hebefreni, paranoia.» — Storch, Jaspers och Kretschmer använder begreppen dementia praecox och schizofreni som synonymer.

Nu är saken den, att professor Hjalmar Helweg, den berömde danske själsläkaren, känd för sina undersökningar av Kierkegaard, H. C. Andersen och Grundtvig, riktat en skarp kritik mot Storchs och Jaspers diagnoser. Uppsatsen står införd i Dansk Hospitaltidende 1934 och är betitlad »Den maniodepressive psykoses betydning før historiske personligheder».

»Sygdomme som dementia paralytica virker først och fremmest till-

intetgørende. Nietzsche er et eksempel herpaa. Om dementia praecox gælder i alt væsentligt det samme...

Det har længe været og er fremdeles et af psykiatriens store problemer, hvorledes man systematisk skal rubricere en stor gruppe psykoser, der i visse henseender ligner den maniodepressive psykose og i andre henseender har mest lighed med dementia praecox. Ja, helt kan man end ikke overse den mulighed, at de to tilsyneladende saa vel adskilte sygdomsformer paa en eller anden maade glider over i hinanden. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa dette problem men blot paapege, at alene den omstændighed, at man paaviser symptomer, der sædvanligvis optræder ved dementia praecox, berettiger ikke til at stille denne diagnose. Der findes sygdomstilfælde i hvilke der optræder dementia praecox-agtige symptomer i ret stort tal men som dog efter deres hele forløb og efter den virkning de udøver paa individet maa synes at høre nøje sammen med den maniodepressive psykose.

Jeg fremhæver dette, fordi det forekommer mig, at man bør være meget forsigtig med diagnosen dementia praecox, hvor den karakteristiske ødelæggende proces ikke findes. Naar de store mænd faar dementia praecox er det gerne forbi med storheden, og i den pathografiske litteratur stillede dementia praecox-diagnoser forekommer mig ofte yderst tvivlsomme. Naar saaledes Jaspers og Storch vil hævde, at Strindberg havde en schizofreni (dementia praecox), er det ikke sikkert, at det sidste ord er sagt. Ligeledes Schumanns sindsygdом er omdisputabel og omdisputeret.»

Vi ser, att Helweg i ord, som egendomligt nog fått samma vändning som Eklunds, betvivlar den Storch-Jasperska teorien. Det synes mig från min lekmannasynpunkt att Helwegs kritik hårt drabbar Storch och Jaspers.

Kretschmer är däremot försiktig i sin diagnos. Strindberg är för honom en psykestetisk autist och utpräglad schizoid (se »Karaktären och kroppsbyggnaden» sid. 250). Med »schizoid» åsyftar Kretschmer »den abnormala personlighetstyp som varierar mellan sjukdom och hälsa» (a. a. s. 137).

Någon nedbrytande process såsom hos Maupassant och den schizofrene Nietzsche finns ju inte hos Strindberg. Detta har Eklund också uppmärksammat:

»Framför allt inträder det intet sönderfall av den ursprungliga personligheten hos Strindberg» (s. 175).

Infernokrisen innebar, som envar vet, en källa till förnyelse för Strindbergs inspiration, som flödade rikare än någonsin förr.

Det är en imponerande lista av sjukdomar som på olika grunder tillskrives Strindberg: schizofreni, med patologiska reaktionsformer som hysteri, agorafobi, kynefobi, delirium, melankoli, lymfangitis, kronisk stranguri för att nämna några. Jag känner mig nästan generad att till dessa sjukdomar foga ännu en.

Under mina strindbergforskningar i Paris satte jag mig i förbindelse med sjukhuset St. Louis för att undersöka om där fanns några spår av Strindbergs vistelse där i början av Infernokrisen. Av dokumenten framgick, att Strindberg vårdats på Pavillon Gabrielle under tiden 11—31 januari 1895. Hans läkare var professor Henri Hallopeau, sjukhusets chef och en av världens ledande dermatologer. Diagnosen, som är ställd

av Hallopeau själv och därför torde vara oomtvistlig, lyder på *psoriasis*, en ärftlig och obotlig hudsjukdom, som ännu är gåtfull för forskningen. Den yttrar sig i stora utslag företrädesvis på händer, i armveck och armhålur. Det tycks förhålla sig så, att denna sjukdom ofta uppträder hos individer, som företer psykopatologiska drag.

Den tidigare dermatologiska forskningen ansåg, att *psoriasis* stod i något samband med könssjukdomarna, en åsikt som Hallopeau vände sig emot och som numera icke är förekommande. *Psoriasis* hänfördes till de s. k. leprasjukdomarna. Här torde förklaringen ligga till att Strindberg enligt Frida Uhl (s. 260) vid krisen i Österrike, omkring den 20—25 juli 1894, trodde att han led av spetälska.

Tydligen har Strindberg fruktat, att det skulle heta att han hade syfilis eller någon annan könssjukdom. Hela sitt liv förteg han nämligen sin *psoriasis*.

I »Inferno», i artikeln »Ett minne från Sorbonne» och på en rad andra ställen liksom i brev har Strindberg hävdad, att han under kemiska experiment och att detta var orsaken till hans vistelse på St Louis. I detta sammanhang vill jag framdraga en detalj på vilken Torsten Svedfelt fäst min uppmärksamhet. Edvard Munch, som vid denna tid i likhet med Strindberg vistades i Paris, har på en litografi föreställande syfilitiska patienter under en konsultation, givit en av dessa Strindbergs drag (jfr Svedfelt, Strindbergs ansikte s. 21).

Den gripande episoden när advokaten i »Drömspelet» visar sina blödande händer och säger: »Se, mina händer äro svarta, och kunna aldrig tvättas, ser du hur de äro spruckna och blöda . . .» visar sig vara mer än en symbol för vad mänsklighetens försvarsadvokat fått lida. Den har självbiografisk bakgrund på mer än ett sätt. Likaledes förklaras vissa av Strindbergs utgjutelser på en manuskriptsida, som förvaras i Kungl. biblioteket, av hans *psoriasis*: »När Lillan fick utslag hette det, att det var mitt fel. Syfilis. Lögn!»

Torsten Eklund skriver på ett ställe i sitt arbete (s. 428):

»I detta sammanhang har jag inte ansett mig böra eller behöva ta upp till diskussion i vad mån Strindbergs beskyllningar mot sina hustrur äro befogade och avväga i vilken grad äktenskapens misslyckande berodde på den andra parten. Harry Jacobsen har i sin bok 'Strindberg och hans första hustru' (1946) dragit fram omständigheter, som ställer Siri von Essen delvis i en annan dager än den pietetsfulla skildring, som hennes dotter givit.»

Denna avsiktliga begränsning måste medföra, att helhetsbilden av Strindberg inte blir så fullständig och nyanserad som det vore önskvärt. Ännu är säkert inte stunden kommen att ge en fullt objektiv bild av de strindbergska äktenskapen.

Vad beträffar Strindbergs beskyllningar mot Siri von Essen för att stå i otillbörligt förhållande till Marie David vittnade dock Karl Nordström — som inte i onödan för med skvaller — att han kände »högst komprometterande rykten, som oupphörligt under min samtida vistelse i Grez voro i omlopp ang. vederbörandes misstänkta förhållande till andra kvinnor». Även andra vittnesmål från denna tid finnes, som ställer beskyllningarna i »En dåres försvarstal» i en annan dager.

Det hade varit av intresse att få beskyllningarna mot Siri sammanställda med en Vivisection från 1894, »Les Pervers».

Det är ytterst förtjänstfullt att författaren visat på de hämningar, som Strindberg tydligen lidit av, grundade på en skräck att vara sexuellt illa utrustad, och framdragit det beryktade brevet till Pehr Staaff, skrivet under krisen 1887, och satt det i samband med den otryckta Vivisectionen »L'homme à venir», som författades 1894.

Dessa Vivisectioners tillkomsthistoria belyses av en brevsamling till den franske översättaren Georges Loiseau, som emellertid inte varit tillgänglig för Eklund. Här är ej platsen att närmare ingå på problem förknippade med dessa artiklar. Man skulle emellertid vara tacksam för att få en exakt datering av de i Figaro publicerade artiklarna »Sensations détraqués» (Förvirrade sinnesintryck), vilka på ett förtjänstfullt sätt analyseras i avhandlingen. John Landquist har nämligen i Samlade skrifter råkat feldatera dessa uppsatser. De publicerades i Figaros »Supplément littéraire» den 17 november 1894, den 26 januari och den 9 februari 1895.

Det skulle vara frestande att fördjupa sig i detaljer, men jag är rädd för att taga alltför mycket dyrbart utrymme i anspråk och vill därför inskränka mig till några korta anmärkningar.

Åtskilliga gånger — som på sidorna 152, 158, 206, 225 och 434 — åberopar Eklund Adolf Pauls »Strindbergsminnen». Det bör erinras om att denna bok är färgad av den mest utpräglade antipati. Verket omtalas också av Erik Hedén i hans strindbergbiografi (s. 488) i följande ordalag: »En hätsk och grälsjuk finnes och en liten misslyckad författares försök att vedergälla de vedervärdigheter han utstått i Strindbergs sällskap medelst en rad starkt färgade avslöjanden, utan skymt till förståelse eller förklaring av dennes själstillstånd under hans livs mest jämviktslösa år strax före Infernokrisen.» Den som gått igenom Pauls inställsamma och servila brev i Örebro stadsbibliotek och annorstädes kan lätt bilda sig en uppfattning om hans moraliska halt.

I denna avhandling användes för forskningen hittills oåtkomligt material. Även den som förhåller sig skeptisk gentemot psykoanalytiska, psykiatriska och individualpsykologiska tolkningar måste erkänna att Torsten Eklund med beundransvärd skicklighet handskas med det omfattande materialet och ofta drar skarpsinniga slutsatser. Någon fördjupad kunskap om Strindberg har Eklund kanske ej givit oss. Indirekt visas att den verkliga nyckeln till Strindbergs gåta finns i Strindbergs egna verk. Författarens varsamma omdöme, lediga stil och imponerande lärdom har emellertid åstadkommit ett verk av bestående värde. Torsten Eklund visar på de otaliga problem som ännu återstår för forskningen att lösa och ger många uppslag som med all säkerhet kommer att visa sig befruktande.

Stellan Ahlström.

Den Wernstedtska namnfrågan.

Under de senare åren har en strid utspelats om adliga ätten *Wernstedts* nr 78 benämning inom Riddarhuset med resultat, att ätten numera där kallas *von Warnstedt*, (*von Wernstedt*). Upphovsmannen eller förslag-

ställaren professor emeritus vid Karolinska institutet Wilh. Wernstedt (numera von Wernstedt) har utgivit *Handlingar i den Warnstedt-Wernstedtska namnfrågan, tillika en granskning av ett flertal i riddarhusgenealogierna följande 1600-talsätters namnförhållanden* (Föreningens för släktforskning skrifter, 3. Sthlm 1947. 100 s.) Ursprungligen ansåg sig utg. hava »vetenskapligt» bevisat, att ättens enda rätta namn vore »von Warnstedt» (d. v. s. den ursprungliga tyska formen), men här sedermera funnit, att även formen »von Wernstedt» vore historiskt betingad. Släktens namn har emellertid aldrig blivit formellt fastställt, och det ingick över huvud taget icke i 1600-talets föreställningssätt att i modern mening fixera ett släktnamnns form eller stavning. Det enda man i detta fall med anspråk på vetenskaplighet kan göra, är följaktligen att undersöka vilka former, som brukats av de olika släktmedlemmarna under tidernas lopp. Valet blir sedan en (känslö- eller helst en) lämplighetsfråga. Beträffande utg. tes, att endast von Warnstedt och von Wernstedt vore historiskt betingade, kan nämnas, att formen »Wernstedt» dock brukades inom släkten redan på 1650-talet och formen »Werenstedt» redan på 1630-talet (enligt min mening torde i detta sammanhang vara ändamålsenligt att skilja mellan former på »War-» och former på »Wer-»; om namnet sedan skrives Warnstedt eller Warenstedt, resp. Wernstedt eller Werensted(t), eller uppträder med eller utan von, synes mig mindre väsentligt). Professor W:s egna förfäder i rakt uppstigande led hava skrivit sig (med början på stamfadern, † 1627): 1) von Warnstedt, 2) Werenstedt (och möjligen vid ett tillfälle Warenstedt),¹ 3) Warnstedt (endast ett exempel känt) och Wernstedt, 4) Wernstedt och von Wernstedt, 5) Wernstedt och von Wernstedt, 6) von Wernstedt och von Warnstedt, 7) von Warnstedt samt 8) (von W:s fader) först von Warnstedt, från 1869 von Wernstedt och slutligen från 1886 till sin död 1917 Wernstedt. Det vill alltså synas, som om även formen Wernstedt kunde göra anspråk på att vara historiskt betingad. Till stöd för sitt senare förslag om de alternativa namnen »von Warnstedt (von Wernstedt)» åberöpar W. bl. a. riksarkivarien Bertil Boëthius' uttalande i frågan, att det vore bäst i överensstämmelse med historisk åskådning »att acceptera utvecklingens resultat och ej försöka en historierande restaurering». Utvecklingens resultat skulle alltså enligt W. vara »von Warnstedt» och »von Wernstedt». Den nuvarande namnsituationen inom släkten är emellertid veterligen, utgifna kvinnliga släktmedlemmar (vilka enligt regeln, att kvinnan följer mannens stånd, juridiskt icke tillhöra släkten) icke medräknade men väl minderåriga: von Warnstedt 4 personer (familjefadern anlade namnformen 1942); Wernstedt von Warnstedt 1 (namnet anlagt under de senaste åren); von Wernstedt 9 (varav 4 anlagt von under de senaste åren) och Wernstedt 32. Av ättens 8 familjer, som kunna väntas föra den vidare, kalla sig 7 Wernstedt och 1 von Warnstedt. Det förefaller, som om slut-

¹ De vid de utgiyna handlingarna fogade facsimilierna av namnteckningar med tillhörande text synas avse att uttömmande belysa namnskicket inom släkten. Utg. har dock ej medtagit 4 fall Wernstedt från olika tider men väl detta fall Warenstedt eller möjligen Warenstedt, om vilket han säger, att det ej är fullt säkert, att namnteckningen är autentisk.

satsen närmast borde bliva den, att Wernstedt (den svenska formen) i verkligheten vore att betrakta såsom utvecklingens resultat.

Samma principiella uppfattning, som professor Boëthius framfört, nämligen att äldre tiders växlande namnskick ej kan ha förbindande kraft vid beslut om namnfrågor, och att det bäst överensstämmer med historisk åskådning att acceptera utvecklingens resultat sådant det blivit och ej försöka en historierande restaurering, har det livländska ridderskapet redan 1882 givit uttryck åt. Det gällde en då uppenbarligen av förhållandena påkallad revision av detta ridderskaps namnmatrikel. De för ändamålet sammanfattade reglerna fingo följande innehåll: »*Die Rechtschreibung der Familiennamen*, wurde, dem landläufigen Brauche entsprechend, geregelt, unter besonderer Berücksichtigung der officiell gewordenen Schreibweise. Fremländische Namen, namentlich schwedische, wurden nur dann zur *ursprünglichen* Schreibweise zurückgeführt, wenn letztere sich in Livland eingebürgert hätte. In Zweifelfällen gaben etwaige Diplome und die ursprünglichen Eintragungen den Ausschlag. Auf russische Namen sind die in der Neuzeit für die Wieder-gabe solcher Namen in Deutschen anerkannten Regeln angewandt worden» (C. A. Klingspor, *Baltisches Wappenbuch*, s. 31, 1882).

Den ytterligare bestämmelsen »In zahlreichen Fällen waren Doppelnamen beizufügen», varmed torde förstås till huvudnamnformen fogade alternativ, synes varit betingad av speciella förhållanden, ty dubbelnamn eller rättare alternativa namn böra naturligtvis i princip undvikas (avvikelser från huvudnamnformen kunna lämpligare anmärkas på annan plats än i överskriften).

Att såsom utg. söka lösa namnfrågor efter ofruktbara teoretiska grunder torde ej vara att rekommendera. Vad särskilt Riddarhusets namnlista (d. v. s. ättartavlor) beträffar, har den vunnit god hävd, och ändringar däri böra göras endast med den största varsamhet.

Sedan detta skrivits, har Wilh. Wernstedt [!] publicerat en uppsats om *De adliga 1600-talsnamnen i belysning av sköldebrev, naturalisationshandlingar och namnutveckling* (i *Genealogisk tidskrift*, band 1, häfte 8; Lund 1948, 9 s.). Förf. konstaterar, att sköldebreven ej avsett att fastslå något i detalj bestämt stavsätt av namnen. Han finner det frestande att i matriklar och genealogier normalisera släktnamns stavning i överensstämmelse med nuvarande rättstavning, men han observerar att utvecklingen i Sverige gått en annan väg och i stor utsträckning bibehållit ålderdomliga stavningssätt. Man har därför intet annat att göra än att följa den namnstavning, vartill namnutvecklingen inom en släkt lett, allt synpunkter vartill man givetvis i princip kan ansluta sig.

För de på Riddarhuset introducerade, ännu fortlevande ätterna bör alltså den av ättemedlemmarna själva numera brukade stavningen av släktnamnen respekteras. Samma synpunkt vill W. lägga på de utdöda ätternas namn och återföra dem till stavsätt, som en gång brukats, exempelvis utbyta det hävdvunna »Gyllenhielm» mot »Gylldenhielm». Detta måste dock betraktas såsom en teoretisk spekulation med betänkliga konsekvenser i tillämpningen (se i övrigt beträffande här upptagna spörsmål redaktörens för Svenskt biografiskt lexikon docent Bengt

Hildebrands uppsats »Om personregister» i denna tidskrift, årg. 1941—42). — Vad nu särskilt Riddarhusets namnskick beträffar, synes man enligt min mening förutom till en ätts nuvarande stavningssätt även böra taga hänsyn till den allmänt traditionella, d. v. s. stamtavlornas-ättartavlornas, vilken är den annars allmänt normerande. Skulle det råka hända, att ett namn skulle komma att stavas litet olika av Riddarhuset och av ätten, är väl därmed ingen olycka skedd. Någon tvekan om identiteten kan ju aldrig uppstå.

F. Wernstedt.

Svenska fäder.

Som en motsvarighet till två 1946—1947 utgivna samlingsvolymerna med korta porträtt av svenska mödrar av döttrar och söner har på samma förlag, J. A. Lindblads, utgivits en serie skisser av svenska fäder under titeln *Min far. Trettio svenska män och kvinnor om sina fäder*. (Uppsala 1948. 286 s.), även denna under redaktion av skriftställaren Ernst A. Malmberg. Flertalet av de porträtterade ha varit bemärkta män, och utgivaren har säkerligen rätt i att det här samlade materialet äger »värde och betydelse ur såväl personhistorisk som psykologisk och dokumentarisk synpunkt». En hel rad personer ha genom denna publikation fått incitament till små memoaruppteckningar, som annars troligen hade förblivit oskrivna, och på så sätt ha vi fått nya och ibland förvånande synpunkter och aspekter på intressanta föregångsmän på skilda områden. Ett genomgående drag av ensidighet är helt naturligt; man kan varken tänka sig eller kräva objektivitet av den, som tecknar bilden av sin far, även om det endast gällt att på papperet fästa flyktiga drag ur privatlivets avskildhet. Bäst och intressantast har kanske skildringen av Albert Engström blivit, skriven av hans dotter Malin Thufveson. Hon ger verkligen väsentliga uppgifter, som i varje fall givit anmäslaren en delvis ny syn på Engström, och hon lyckas med det just därför att hon ser på sin far med en humoristisk glimt, som icke är alldeles vanlig i denna annars ganska seriösa porträttsvit. Raka motsatsen till denna uppsats är en artikel över Per Albin Hansson av en av hans båda döttrar, fru Elsa Brita Marcussen. Med särskilt intresse går man att ta del av dessa sidor, som borde ha kunnat bli en intim skildring av den store politikern och statsmannen. Det har emellertid blivit en rätt innehållslös glorifiering, som knappast ger några nya drag, och man rekommenderar hellre en annan dotters, Anna Lisa Söderbloms, tidigare utgivna biografi över fadern. Andra politikerporträtt ha blivit mera lyckade än fru Marcussens. Främst kan nämnas dr Lars Edéns »Från Nils Edéns ämbetsmannaår» och chefredaktör Stellan Roséns »Smålänningen som blev västerbottning» eller med andra ord landshövding Gustav Rosén. Friherrinnan Louise Adelswärd frestar med sin bild av fadern, riksmarskalken greve Ludvig Douglas, till motsägelser, när hon icke utan sympati framhäver hans så typiskt tyska kritik av skilda företeelser i vårt samhällsliv, och man vill själv gärna tillfoga, att hans insats i svensk inrikespolitik blev starkt tyskinfluerad. I serien finna vi också två humanistporträtt av valör; Henrik Schücks bild har tecknats av docenten

Adolf Schück och Tor Andræs av fil. lic. Staffan Andræs; båda författarna ha haft den fördelaktiga positionen att icke blott vara söner till föremålen utan även själva vara humanistiska forskare. Om man bortser från att kanske det andliga ståndet blivit något överrepresenterat med sju biografiska skisser, har utgivaren lyckats få fram ett rätt gott urval med en välproportionerad avvägning mellan land och stad, mellan olika yrken och uppfattningar. Än bättre hade det dock varit om den enkle mannen i det svenska 1800-talssamhället hade förmått flera söner i dagens Sverige att tala. Ivan Oljelunds intressanta minnen från ett fattigt typografhem i Stockholm väcka aptiten under rubriken »Okänd man i ledet».

U. W.

Malmöhistoriska skisser.

I Sydsvenska Dagbladet Snällposten har under de senaste decennierna tid efter annan publicerats kulturhistoriska artiklar författade av konstnären Einar Bager i Malmö. Till hans 60-årsdag den 19 april 1947 ha Bagers vänner samlat dessa artiklar, som ofta äro försedda med illustrationer av hans egen hand, och utgivit dem under titeln *Med penna och ritstift. Malmöhistoriska skisser* (Malmö 1947. 216 s.). Redaktörer ha varit Ernst Fischer och Leif Ljungberg.

De flesta av artiklarna ha tillkommit som en följd av Bagers föremålshistoriska intresse; de ha som ämne att epitafium, ett silverfynd, en altarkalk eller några sigill. Bagers stora intresse för sin stads historia, dess kulturminnen och märkesmän, har emellertid berikat artiklarna med åtskilligt av icke minst personhistoriskt värde. Det av stadsarkivarien Leif Ljungberg utarbetade personregistret till utgåvan upptar namnen på de flesta av Malmös mera betydande borgare från framförallt 1600-talet och deras närmaste anhöriga. Namnen på flera medlemmar av de kända malmösläkterna Bager, Faxe, Flensburg, Hegardt, Lorich och Suell äro några exempel härpå.

I synnerhet artiklarna »Hur ödet möblerat om i S:t Petri», där en mängd gravägare i S:t Petri kyrka från 1500- och 1600-talet och deras familjer nämnas, och »Sigillen berätta», en givande studie rörande borgerliga sigill, lämna en mängd personhistoriska notiser. I vissa fall har förekomsten av, då det gäller 1600-talet, sällsynt upplysande arkivaliskt material kunnat göra personskildringarna särskilt fylliga; så är t. ex. fallet med artiklarna »Peter Hegardts dagbok» (i författarens egen ägo) och »En brevväxling på 1690-talet» (mellan lantjägmästaren Håkan Börgesson Bagers änka, Catharina Nerman, och herren till Ellinge, Hans Walkendorff). Några artiklar, såsom de om högaltaret i S:t Petri kyrka och kungaporträtten på Malmö rådhus lämna personnotiser också av konsthistoriskt intresse. Boken i sin helhet ger många bidrag till vår kännedom om de svårigheter Malmös borgerskap hade att kämpa med under den brytningstid mellan svenskt och danskt, som den karolinska tiden, särskilt Karl XI:s krig, innebar för Skåne.

A. Kw.

Göteborgska minnestal.

I den volym *Minnestal hållna i Göteborgs K. Vetenskaps- och vitterhets-samhälle å dess högtidsdagar 1943—1947* (Göteborg 1948, (3), 1530. 13 pl.-bl.), som nyligen publicerats, svarar institutionens sekreterare sedan ett tiotal år, förste bibliotekarien, fil. dr J. VIKTOR JOHANSSON för icke mindre än fjorton av tjugofem minnestal. Denna majoritet representerar också en högt uppdriven talarkonst, en förnämlig litterär stil parad med betydande vetenskaplig inlevelse. I vart och ett av dessa dr Johanssons minnestal, finner man en karakteristik, där han ofta i kraft av den personliga upplevelsens intensitet lyckats uppnå den biografiska framställningens finaste valörer. Särskilt vill man minnas teckningarna av Helge Almquists och Torgny Segerstedts i mångt och mycket så motsatta personligheter men även porträttet av t. ex. Johan Vising. Att författaren icke, trots minnestalsformen, vill pruta med det vetenskapliga sanningskravet framgår med all tydlighet av hans skiss över professor Ernst Almquist och hans karakteristik av dennes bok över C. J. L. Almquist och mera politiskt färgade skrifter.

Bland de minnestal, som ha andra författare, kunna här nämnas L. Jägerskiölds över Einar Lönnberg och Carl Skottsbergs över Jägerskiöld och Rutger Sernander. Sympatiskt är icke minst det första med dess oväldiga oration över en bortgången antagonist.

U. W.

Gustaf Arvid Lilliehöök.

Den kultur- och personhistoriskt intresserade allmänheten har all anledning vara tacksam mot generallöjtnanten Lennart Lilliehöök för den lilla skrift han ägnat minnet av sin fader, majoren och disponenten på Hofors *Gustaf Arvid Lilliehöök* (1948, 78 s.).

Gustaf Arvid Lilliehöök, f. 1829, d. 1922, är värd att bevaras i eftervärldens hågkomst lika mycket på grund av sina insatser såsom militär, jordbrukare, bruksidkare och kommunalman som på grund av sin originella personlighet. Var och en som läst Hugo Hamiltons fängslande »Hågkomster» kan ej undgå att minnas författarens skildring av den kraftfulle mannen med de ofta lika kraftfulla uttryckssätten. I Lennart Lilliehööks minnesteckning får man denna bild i rikare och mera nyanterad dager. Särskilt gripes man av de veka och känsliga dragen, som visade sig bland annat i det vackra förhållandet till hustrun.

Större delen av boken utgöres av en bl. a. på familjepapper grundad levnadsteckning. Dessutom avtryckes en av Gustaf Arvid Lilliehöök själv 1913 nedtecknad familjekrönika, som är värdefull ej minst genom sin vackra skildring av det värmäländska herrgårds- och officerslivet.

B. B.

Om Kumla i Närke.

Numera förste bibliotekarien och föreståndaren för handskriftsavdelningen vid Uppsala universitetsbibliotek *Jonas L:son Samzelius* är född i Kumla och tillhör på modernet den gamla bössmeds- och bondesläkt från Samsala i Kumla, vars studerade medlemmar tid efter annan antagit släktnamnet Samzelius. I sin ungdom biträdde han sin frände Hugo Samzelius med att för dennes gedigna arbete om »Släkten Samzelius» (1915) utreda sambandet mellan de äldsta bärarna av detta släktnamn, varvid även de äldsta leden av släkten Tiseliussläkten klarades (detta har dock ej uppmärksamats i *Elgenstiernas Släktkalendrar*). Vid sidan av sin bibliotekstjänst har han i många år varit skattmästare hos Södermanland-Närkes nation och hos Uppsala studentkår och i alla dessa tre egenskaper varit en ledande kraft vid de stora byggnadsföretag, som genomförts under de båda sista decennierna.

Det är sålunda med ovanliga förutsättningar i lokalkännedom och ekonomisk sakkunskap, som Jonas Samzelius valt att som doktorsavhandling framlägga en edition av *Kumla kyrkas räkenskapsbok 1421—1590*, försedd med vad författaren blygsamt kallar »inledande studier». (Stiftelsen Saxons Närkesarkiv, Örebro, tr. Uppsala 1946; CXL, 234 s.)

Kumla »kyrkokladd», som ännu 1760 fanns kvar i kyrkans arkiv, hade hundra år senare kommit i Uppsala universitetsbiblioteks ägo och förvaras nu där under signum C 693. Den är en av de ytterst få medeltida räkenskapsböcker från sockenkyrkor, som bevarats i vårt land; endast 6 andra äro i behåll. Samzelius förmodar, att det aldrig funnits många flera, men häremot har länsarkivarie Arnold Sandberg, som sorgfälligt genomgått äldre notiser från Linköpings stift, hävdadt, att de bevarade medeltida kyrkoräkenskaperna blott äro en ringa del (Linköpings stifts kyrkoarkivalier t. o. m. år 1800. Linköping 1948, sid. 60).

Doktor Samzelius beskriver handskriften utförligt, redogör för pappersmärken och söker identifiera de olika handstilar, som förekomma i boken, och attribuerar dem till präster i socknen. Hans kommentar blir en rikhaltig krönika över Kumla socken och kyrka och dess prästerskap, och räkenskapsbokens notiser kompletteras med från andra håll framdragat material: avlatsbrev, jordebrev och kanske framförallt i original eller avbildningar bevarade kyrkoinventarier. Instruktiva reproduktioner pryda boken, bl. a. ett par bilder av den 1828—29 rivna gamla 1100-talskyrkan, om vars ombyggnader och reparationer räkenskapsboken har åtskilligt att förmåla. Helt försvunnet är det skrin, vari kyrkans skyddspatron, martyren Torgils viladé på 1400-talet. Den praktfulla korkåpan från 1522 är numera delad på Örebro läns museum och Statens historiska museum. På sistnämnda ställe förvaras också kyrkans vackra altarskåp, som enligt räkenskaperna inköptes 1439; i sin predikan vid reformationsjubileet 1817 hänvisade dåvarande kyrkoherden i Kumla Frans Michael Franzén till dess bildserie såsom belysande för den romerska kyrkan (Tal vid åtskilliga tillfällen, 1835, sid. 237 ff.).

Kyrkans inkomster bestodo främst av tionde (år 1526 specificerad för varje bonde) och av avrad av kyrkans gårdar, vilka dock indrogos av Gustav Vasa 1546. Därtill kom testamenten av döda och andra gåvor

samt inkomster av kyrkans uthydda kor och utlånade penningar. Vid sidan av de sedvanliga utgifterna för vin, oblater, rökelse och vax samt kyrkoreparationer märkas poster för inköp av altarskåp, antependier och annan kyrkoskrud, liksom för mässböcker: 1526 betalas 3 mark örtug »pro libro ewangeliario», 1542 10 mark »fför biblian» och 1544 10 öre »föer en prädikastol giordes». Samzelius framhåller även de räkenskapsnotiser, som avse avgifter till nytillträdande Strängnäs-biskopar och vid historiskt märkliga tillfällen (sid. XCIII ff.). Som bilagor avtryckas de sju avlatsbrev för kyrkan, som bevarats i avskrift i en av Lars Eriksson Sparres kopieböcker; i räkenskapsboken nämnes endast avgift för ett av dessa men däremot för tre andra liknande nu förlorade brev.

Ur personhistorisk synpunkt är det främst prästbiografierna och källuppgifterna om socknens gårdar och bönder som intresserar. Samzelius har sammanställt dem i ett kapitel om bebyggelse och nyodling; han har därvid även begagnat och som bilagor avtryckt vissa andra utförliga 1500-talslängder för Kumla, särskilt ur räkenskaper i Kammararkivet. Särskilt har Samzelius uppmärksammat räkenskapsbokens vittnesbörd om järnhantering i Kumla; han påpekar, att vissa gårdar erlade sin skatt i järn och att osmundar (hundra järn o. d.) är vanligt som värdemätare i kyrkokladden. — Boken har utmärkta ort- och personregister.

I *Kumla Sparbank 1848—1948* (Kumla 1948, 300 s.) har J o n a s S a m z e l i u s skrivit det tidigare partiet. Han rekapitulerar där sin framställning av Kumla kyrkas lånerörelse under medeltiden och fortsätter den fram till år 1832. Medan lånen tidigare givits mot pant, gavs de under 1700-talet oftast mot borgen och omkr. 1800 i regel mot in-teckning. Under det att dessa lån gavs i pengar, drev Kumla sockenmagasin sin lånerörelse med spannmål; den utlånades på våren och skulle återlevereras med ränta följande höst. Samzelius skildrar sockenmagasinets historia tiden 1757—1861 och ställer in det i dess sammanhang med den svenska nödhjälps- och spannmålspolitiken med ledning av K. Åmarks bekanta arbete. Hans uppsatser avslutas med listor på kyrkoherdar, kyrkvårdar och kyrkoföreståndare samt på föreståndare för sockenmagasinet.

Kumla sparbanks egen historia under de hundra åren tecknas i minnesskriften av fru H i l d e g a r d A x e l m a n mot bakgrunden av socknens utveckling och skostadens uppkomst och med åtskilliga pittoreska detaljer. Sparbanken, som länge var ett rent kommunalt företag, lyckades undgå att uppslukas eller utkonkurreras av banker i Örebro och andra Närkeskommuner. Bankens grundare voro främst arrendatorn av Säbylund frih. Gerard De Geer och skolprästen i Kumla C. J. Hofberg, som blev den förste kassören. Han efterträddes av den mångbetrodde riksdagsmannen Eric Olsson i Sånnersta och denne 1867 av Eric Larsson, som i sin tur följdes av sin son Erik Samzelius; den sistnämnde kvarstod ända till 1944 och hade de sista åren på grund av bankens ökade omslutning titeln bankdirektör. Vid sidan av dessa framträder i skildringen en rad Kumlabor, mest aktade bönder, men även ståndspersoner, grosshandlare och skofabrikörer. Boken avslutas med porträtt och biografiska uppgifter om bankens tjänstemän, styrelseledamöter, revisorer och huvudmän.

Jan Liedgren.

I Kumla utges f. ö. sedan snart två decennier det väredigerade *Kumla jublad*, som inte minst under senare år med Nils Helander som redaktör innehållit en rad värdefulla bidrag till den nyvordna stadens person- och ortshistoria. I det senaste numret (julen 1948) märks bl. a. en intressant utredning av intendenten Henning Julin under rubriken »Baranoffs ryttare» av verklighetsbakgrunden till en minnestavla i Kumla kyrka. Julin kan med stöd av ett omfattande arkivmaterial visa, att tavlan skall minna om att ett finskt rytteriförband på 450 man under befäl av den estländske översten Claus Johan Baranoff under uppmarsch före slaget vid Lund gick till nattvarden i Kumla gamla kyrka. Samme författare lämnar f. ö. här även ett bidrag till den nya kyrkans byggnadshistoria, »Carl Fr. Sundvalls förslag till ny kyrka i Kumla».

U. W.

Boxholms aktiebolag.

Liksom så många andra gårds-, bruks- och bolagshistoriker kan minnesskriften *Boxholms aktiebolag 1872—1947*, utarbetad av Elis Wettergren (Uppsala 1947, 330 s.) påräkna ett givet intresse också från personhistorikern. Det jubilerande östgötabolaget bildades visserligen först 1872, men industrien på platsen har gamla rötter. Som så ofta är fallet, grundades denna på säterijord, i detta fall på mark tillhörig Boxholms sätesgård, belägen i Ekeby socken och Göstrings härad. I ett inledande kapitel skildrar Wettergren uppkomsten av Boxholms säteri under förra delen av 1600-talet och dess vidare utveckling under 1600- och 1700-talen. Avsnittet bygger i sina huvuddrag på Joh. Ax. Almquists redogörelse för Flemminge (Boxholm) i det nyligen utkomna verket om fräsegodsen i Östergötland och erbjuder i så mån, vad avser stormakstiden, inga nyheter.

Flemminge bys fyra hemman förvärvades under perioden 1609—1628 av ståthållaren i Östergötland Lindorm Ribbing eller hans änka Märta Bonde. Hela byn kom därmed i den Ribbingska släktens ägo och brukades av denna som en enhet, Bocksholms (Boxholms) säteri. När den siste manlige ägaren, tillhörande ätten Ribbing, friherre Gabriel Adolf Ribbing af Zernava, avled vid 37 års ålder 1762, ärvdes Boxholm av hans systrar, den ogifta Anna Charlotta och den yngsta i syskonkretsen, Eva Maria, gift med riksrådet greve Göran Gyllenstierna. De sålde säteriet 1770 till hovmarskalken Adolf Rudbeck, vilken i sin tur några år senare överlät det till brukspatronerna Burén. Säteriet stannade i familjen af Buréns ägo till 1919, då det inköptes av Boxholms AB. År 1936 såldes det av bolaget till godsägare K. A. Nilsson.

Boxholms bruk grundades 1754 av den nämnde Gabriel Adolf Ribbing. Särskilda avsnitt äro också ägnade såväl honom som brukets senare ägare, Göran Gyllenstierna, Adolf Rudbeck och Carl Daniel af Burén, samt Peter Carl, Didrik Pontus och Carl Pontus af Burén. Även i huvudkapitlet, *Boxholms aktiebolag 1872—1947*, lämnas åtskilliga personhistoriskt intressanta notiser.

Arbetet avslutas med några studier, kallade »Några kulturbilder», av olika författare. I den första av dessa har landsbibliotekarien Nils G o b o m gjort en sakkunnig teckning av Carl Daniel Burén och hans omgivning. I en annan studie, kallad »Två säterier vid Sommen», har Wettergren skisserat huvuddragen av Somviks säteris historia och fil. lic. Carl Nisser belyst egendomen Liljeholmens öden. Båda gårdarna tillhöra Boxholms aktiebolag. Medlemmar av bl. a. familjerna Gyllenstierna, Natt och Dag, Lillie, Macklier och Nisbeth passera här revy.

Boken, som har fått en påkostad utstyrsel, avslutas av personregister.

A. Kw.

Jacob Funck — en svensk kondottiär i Sydamerika.

Buenaventura Caviglia (jr) — *Algumas noticias sobre el Marechal Diogo Funck*. (Anais do Segundo Congresso de Historia e Geografia Sul-Rio Grandense. Vol. 2. Porto Alegre 1937.)

I ovannämnda artikel lämnar B. Caviglia några upplysningar om en märklig svensk kondottiär.

Jacob Funck — som själv i portugisiska handlingar skrev sitt namn Jacques Funck och av portugiserna ofta omtalades som Diogo Funck — kom år 1767 från Portugal till Brasilien såsom artilleri- och fortifikationsofficer, nyligen utnämnd till brigadgeneral. Av hans tidigare öden känner författaren endast till att han var född i Sverige, att han en tid tjänstgjort i Moritz av Sachsens armé samt att han vistats i Portugal, där han byggt och iståndsatt några fästningar. Vid sin ankomst till Brasilien antages han ha varit omkring 50 år. Han åtföljdes av två adjutanter, en viss Elias Schierling och en italienare. Funck fick från början en hög militär post, direkt underställd befälhavaren för armén i Brasilien samt vicekonungen.

Caviglia citerar ett introduktionsbrev angående Funck från greven av Oeyras, sedermera bekant såsom markis av Pombal, till vicekonungen i Brasilien: »Brigadgeneralen Jacques Funck kommer vid första ögonkastet att göra intryck på Eders Exc. (liksom det även förefaller oss här) av att vara en oskicklig man, på grund av den stora svårighet han har för att uttrycka sig på vilket språk som helst, som inte är det som talas i Sverige, hans fosterland. Han är likväl mycket lärd i konsten att anfälla och försvara befästa platser; och i allt som rör geni- och ingenjörstrupper samt artilleri. — Han iståndsatte fästningen Almeida åt oss, så att den blev mycket bättre än vad den hade varit tidigare. Han har även inspekterat Marvão och han gjorde en beundransvärd plan för att göra denna fästning ointagbar, med små kostnader och en liten garnison. Han har bevistat alla krig i Europa och Amerika; och i alla har han spelat en bemärkt roll. Och slutligen är han med rätta känd för att vara en av de bästa officerarna i ovannämnda yrken, som Europa i dag besitter. Han är även mycket ägnad att där borta göra Hans Majestät de största tjänster och förläna glans åt Eders Exc.'s styrelse ...»

Tiden mellan 1767 och 1774 tillbragte Funck antagligen i Rio de Janeiro, där han var sysselsatt med att rita kartor och fortifikationsplaner över själva staden och dess omnejd. Dessa finnas bevarade i arkiv och bibliotek därstädes. Bl. a. framställde Funck förslag om byggandet av en stor cistern för uppsamlande av regnvatten till stadens behov, i det fall angriparna skulle skära av vattenledningarna. Författaren tror sig också kunna ifrågasätta, huruvida Funck icke under denna tid även skulle ha innehaft en lärostol i ingenjörsvetenskap i Rio de Janeiro.

År 1774 utnämndes Funck till Mariscal de Campo och anträdde samma år en resa till Syd-Brasilien, där han senare bl. a. deltog i striderna mellan portugiser och spanjorer och var med vid återerövringen av staden Rio Grande do Sul. Om denna resa vittna åtskilliga med utförliga beskrivningar försedda kartor och ritningar.

I slutet av decenniet var han åter i Rio de Janeiro, ägnande sig åt stadens fortifikation. Den sista planskissen med Funcks underskrift är från år 1781, varefter författaren förlorar honom ur sikte.

B. Caviglia har tyvärr åstadkommit en mera omfattande (43 sid.) än innehållsrik artikel. Själva uruguayare och bosatt i Montevideo, tycks han i huvudsak blott ha begagnat i Sydamerika publicerat material. En utförligare beskrivning av Funcks levnad och verksamhet i Brasilien torde komma att lämnas av minister Axel Paulin i dennes inom en nära framtid utkommande stora arbete om svenska öden i Sydamerika. Tecknad av denne kännare av såväl svenskt som sydamerikanskt källmaterial, kommer Jakob Funck säkerligen att framstå som en personlighet av högst betydande intresse. Det är uppenbart att Caviglia fattat honom så, men icke varit i stånd att giva en levande helhetsbild. (Om F. jfr Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män, 5 (1875), s. 109 f.

Aare-Ruth Mörner.

Marika Stiernstedts senaste arbete vid sidan av romanen »Banketten» *Mest sanning. Minnen.* (Stockholm 1948, 426, (3) s.) innehåller en rad intressanta skisser och porträtt, som alla onekligen bära minnesgodhetens och sannfärdighetens prägel. Inledningsuppsatsen »I Svenska akademien» skildras författarinnans journalistiska gesällprov, som reporter vid akademiens högtidssammanträde 1899, och hon ger vid sidan härav en lyckad porträttstudie av den dåvarande direktören, Carl Snoilsky. En annan ur de adertons krets, Albert Engström, är föremålet för den följande studien — man kan svärigen tänka sig starkare motsatser, men författarinnan har förmått att fånga något väsentligt hos båda. I andra avsnitt, alla byggda på personliga minnen och intryck, få vi glimtar från Hjalmar Brantings hem, av Strindberg i Paris; av Verner von Heidenstam och Hjalmar Söderberg. Det aktuellaste minnet knyter an till översten Axel Gyllenkrok, vars originella personlighet Marika Stiernstedt lärde känna och uppskatta i den s. k. Tisdagsklubben. Man får här f. ö. ett par notiser om Gyllenkroks omsorg om sina papper; de ha efter hans död kommit till Riksarkivet och komma i framtiden ge många intressanta inblickar i senare tiders högre militära sfärer i vårt land.

U. W.

Harald Schiller har under titeln *Thalia i Malmö och andra essayer* (Malmö 1948. 235. (1) s.) i en rikt illustrerad volym samlat ett knippe artiklar ur Sydsvenska dagbladet. Som redan titeln antyder, har det huvudsakligen teaterintresse och bär i stor utsträckning dagsaktualitetens signatur. Personhistorikern kan dock notera en artikelserie om målaren Lars Theodor Billing (1817—0000), för vilken författaren haft ett värdefullt material i en tidigare icke utnyttjad handskriften självbiografi av Billing, »Minnen och anteckningar af en gammal målare», i Kungl. bibliotekets handskriftavdelning. Den innehåller åtskilligt av intresse från konstnärens Lundatid, från vandringar i Värmland under 1840-talet och möten med E. G. Geijer och Uno Trölli, från studietiden vid Konstakademien och från kretsen kring Gunnar Wennerberg i Uppsala.

I sin lilla skrift *En censurkonflikt på Gustav IV Adolfs tid* (Helsingfors 1948. 27. (3) s.) har den främste kännaren av Finlands tryckerihistoria, bibliotekarien vid Åbo akademis bibliotek, fil. dr Carl Rudolf Gardberg, skildrat en ur flera synpunkter intressant och tidstypisk episod ur det Frenckellska helsingforstryckeriets annaler. ett mellanhavande mellan dess ägare, magister Johan Christoffer Frenckell och boktryckeriombudsmannen Johan Sámuel Ekmansson, ett av den sen-gustavianska frihetsfientliga regimens verktyg.

Grönköpingslivets geniale poetiske uttolkare, Nils Hasselskog, har funnit en hängiven biograf i fil. dr August Peterson, tidigare känd genom sin stora Birger Sjöberg-monografi (*Nils Hasselskog, Grönköpings diktare och tänkare. En levnadsteckning*. Sthlm 1948. 278. (2) s., 7 pl.-bl.). Författaren hörde till Hasselskogs intima vänner, och hans skildring är buren av både inlevelse och sakkunskap. Man får följa pseudonymen Alfred Vestlund på hans bana från ungdomsåren som misslyckad skolpojke och ännu mera misslyckad akademiker under hans utvecklingsstadier som bohem, brådmogen skald och skötsam folkskol-lärare till hans insats som gudabenådad humorist i Grönköpings vecko-blad. Dr Peterson har kommit honom nära in på livet; en och annan gång har det varit svårt att finna en lämplig förening av den intima personskildringen och den litterära analysen av grönköpingspoesien. Läsaren kan därför en eller annan gång få ett visst parodiskt intryck. Boken är lättläst och vackert illustrerad.

I sina nyutkomna memoarer *Allt var ungt. Minne och redovisning* (Stockholm 1948. 368 s.) låter Ture Nerman oss följa hans liv fram till 22-årsåldern. Det är en fyllig och intresseväckande skildring, där flera av tidens strömningar och rörelser avspeglas på ett levande sätt. Nerman har kunnat ge sitt minne stöd av brev och dagboksanteckningar, och han har också fördjupat skildringen med studier i den samtida pressen, och detta arbete har också avsatt tydliga spår i en vacker, delvis utsökt illustration. Kulturhistoriskt intressanta äro bl. a. kapitlen om den nermanska bokhandeln i Norrköping, om dåtidens ungdomsläsning, om uppsalaåren och värnpliktstjänstgöringen, som för författaren gick hand i hand med ett aktivt folkbildningsarbete. Skildringen av den unge

studentens väg till den socialdemokratiska arbetarrörelsen är ett historiskt dokument av värde. Så har boken blivit ett verkligt betydande arbete, som man ofta kommer behöva återvända till, och som man gärna ville se fortsatt i nya volymer. Det är författaren utmärkande — här som annorstädes — att han ser på sig själv med en välgörande glimt av humor och en uppriktig anspråkslöshet, som icke är alldeles vanlig i den självbiografiska litteraturen.

Ett vägande bidrag till icke blott Lunda-akademiens historia utan hela den svenska universitetshistorien har presenterats av förste bibliotekarien fil. dr Bror Olsson i hans arbete *Doktorspromotioner i Lund*, som fyller föreningens »Det gamla Lund» årsskrift 1947 (Lund 1947. 103, (1) s.) Hela serien av olika moment i den akademiska akten har här fått en utförlig redovisning med lundatraditionen som utgångspunkt. Författaren ger proceduren en fyllig belysning ur både kulturhistorisk och litterär synvinkel. Genom en lyckad disposition av materialet, en instruktiv illustrering och en utförlig innehållsförteckning kan boken med fördel användas som ett uppslagsverk, som bör väcka intresse i vidare akademiska kretsar även utanför det sydsvenska universitetet och dess närmaste rekryteringsområden. Det personhistoriska värdet förhöjs genom en till boken fogad förteckning över doktorspromotioner och doktorsutnämningar i Lund från äldsta till nuvarande tid (s. 99—103).

U. W.

Personhistoriska samfundet sammanträdde till årsmöte den 14 oktober 1948. Fil. dr C. R. Moselius demonstrerade den under hans ledning renoverade Gustaf III:s paviljong vid Haga. Samfundets årsmötesförhandlingar ägde därefter rum på Stallmästaregården, där senare även gemensam middag intogs. Styrelsen omvaldes och fick efter sitt första konstituerande sammanträde följande sammansättning: Riksarkivarien Bertil Boëthius, ordförande, docent Uno Willers sekreterare och redaktör för *Personhistorisk tidskrift*, direktör Einar Lagrelius, skattmästare, professor Sven Tunberg, docenten Bengt Hildebrand, arkivarien Bertil Broomé, arkivarien Åke Kromnow, kammarherre Jacques Arfwedson och överste Olof Ribbing. Till medlemmar av redaktionsutskottet, i vilket ordföranden och sekreteraren stadgeenligt ingå, valdes herrar Hildebrand, Broomé och Kromnow. Till revisorer utsågos arkivarien Jan Liedgren och kapten J. G. E. Almqvist med fil. lic. Axel Liljencrantz som suppleant.

Personregister.

- Adler, Alfred, österr psyko-
log, 92.
- Adler Salvius, Johan, riks-
råd, dipl, 51 f.
- Adlercreutz, Carl Johan, gre-
ve, en av rikets herrar,
gen, statsråd, 1—7, 16 f.
- Adlersparre, Georg, greve,
en av rikets herrar, gen-
maj, statsråd, landsh,
3—5, 7.
- Agnes av Braunschweig, g m
hertig Albrekt av Meck-
lenburg, 83.
- Ahnfelt, Arvid Wolfgang
Nathanael, publ, förf,
samlare, 55—59, 61—63,
66, 70.
- Paul Gabriel, kyrkoh,
förf, 55.
- Albrekt, konung av Sverige,
hertig av Mecklenburg,
83.
- Alexander, ry kejsare, 69.
- Almquist, Carl Jonas Lovis
(Love), förf, rektor, 55.
- Almquist, Ernst Bernhard,
prof, 101.
- Helge Knut Hjalmar,
riksarkivarie, pol, 101.
- Anders, Andreas
Hansson, myntmäst, 79.
- Laurentii Dalekarlius
(Anders Larsson), kom-
min, 37.
- Nicolai Dalekarlius (An-
ders Nilsson), dom-
prost, 40.
- Olai Norbelius se Norbe-
lius.
- Andrä, Tor Julius Efraim,
biskop, ecklmin, prof,
100.
- Anna Widekindsdotter, g m
kyrkoh Petrus Pauli, 45 f.
- Arfwedson, Carl Christopher,
grossh, skeppsedare, 67.
- Armfelt, Gustaf Mauritz,
greve, gen, 4, 7, 68.
- Arndt, Ernst Moritz, ty prof,
förf, 80, 90.
- Aroselia, Anna, g m prosten
Laurentius Essenius, 43.
- Backius, Peter, kyrkoh, 46.
- Bager, släkten, 100.
- Baranoff, Claus Johan, estl
överste, 104.
- Beck-Frijs, Johan, frih, gen-
maj, landsh, 59.
- Bengt Birgersson se Folk-
ungaätten.
- Eriksson Skrivare, fog-
de, 23.
- Berzelius, Jöns Jakob, frih,
prof, naturf, 91 f.
- Beylon, Jean François, lek-
tör, 73.
- Bielke (af Åkerö), Hogen-
skild, frih t Läckö, ståth,
riksråd, 78.
- (—), Ture, riksråd, över-
steskattnäst, kammar-
råd, dipl, 78.
- Billing, Lars Theodor, land-
skapsmålare, 107.
- Birger (II) Magnusson se
Folkungaätten.
- Birgitta Olofsdotter, g m
kyrkoh Mathias Muræus,
37.
- Blackstadius, Laurentius Ni-
colai (Lars Nilsson), kyr-
koh, 48.
- Boëthius, Simon Johannes,
prof, 57.
- Boije af Gennäs, Gustaf
Reinhold, frih, genljt, 8.
- Bolin, Andreas Wilhelm, fi
filosof, 57.
- Bonde, Märta, g m riksrådet
Lindorm Ribbing, 104.
- Brahe, Magnus Fredrik, gre-
ve, en av rikets herrar,
lantmarskalk, tf univ-
kansler, 65.
- Brandel, Elias Wilhelm, as-
sessor, 61.
- Brandes, Georg Morris Co-
hen, da litthist, kritiker,
55.
- Branting, Karl Hjalmar,
statsmin, partiledare,
publ, 55, 106.
- Bremer, Agata, g m 1) över-
stelt Adolf Ludvig Carle-
son, 2) fältmarskalken
greve Fabian Wrede, 18.
- Brugge, släkten, 88.
- Brusin, Carl Wilhelm, över-
stelt, senare ry överste,
12.
- Brygger, Johan, krigshov-
rråd, 68.
- Burén, Carl Daniel, bruks-
patron, 104 f.
- af —, Carl Pontus, vice hä-
radsh, brukspatron, post-
mäst, 104.
- — Didrik Pontus, bruks-
patron, postmäst, kam-
marskrivare, 104.
- — Peter Carl, brukspa-
tron, 104.
- Carl August, urspr Chris-
tian August, da prins,
hertig av Augustenborg,
sv tronföljare, 4.
- Carl IX, konung av Sverige,
76—78.
- Carl XIII, konung av Sveri-
ge o Norge, 3, 5—8, 17,
19, 61, 64, 67, 73, 88.
- Carl XIV Johan, konung av
Sverige o Norge, 1, 15—
20.
- Carolinus, Laurentius Caroli
(Lars Carlsson), rektor,
46—48.
- Carolus Petri (Carl Peters-
son), kyrkoh, 38 f, 41 f.
- Cederfelt, Per, överstelt,
postdir, 72.
- Cederström, Olof Rudolf,
greve, en av rikets her-
rar, genam, statsråd, öv-
ståth, 2.
- Celsius, Magnus, prof, kyr-
koh, 87.

- Charlotta, Hedvig Elisabeth, drottning av Sverige o Norge, 61.
- Christina Olofsdotter, g m r) kommin Andreas Laurentii Dalekarlus, 2) kyrkoh Christoffer Nicolai, 3) kyrkoh Sigfridus Johannis, 37.
- Pedersdotter, dotter t bergsmannen Per i Vjkmanshyttan, 41.
- Widekiönsdotter, g m r) kyrkoh Anders Olai Norbelius, 2) kyrkoh Peter Backius, 46.
- Christoffer Nicolai, kyrkoh, 37.
- Chydenius, Anders, kontrprost, natekonom, 88.
- Cronholm, Bernhard August, publ, doc, 56.
- Croning, Lars, kyrkoh, 24.
- Cronstedt, Fredrik Adolt Ulrik (initialerna omkastade i texten), greve, landsh, 8.
- Dahlquist, Erlin Elisabeth Maria, g m kapten Lars Georg von Heijne-Lillienberg, 89.
- Dalekarlus, Andreas Nicolai, se Andreas Nicolai.
- Dalekarlius, Andreas Laurentii, se Andreas Laurentii.
- Petrus Olai, se Petrus Olai.
- David, Marie Caroline, 95.
- De Geer (af Finspång), Hjalmar Rudolf Gerard, frih, kapten, lantbrukare, 103.
- De la Gardie, Jakob Gustaf, greve, en av rikets herrar, överstemarskalk, envoyé, gen, samlare, 20, 69.
- von Delwig, Johan Winrich, genmaj, 74.
- Douglas, Ludvig Vilhelm August, greve, riksmarskalk, utmin, 99.
- Drufva, Peter Thure Gerhard, frih, överste, landsh, 88.
- von Döbeln, Ernst Georg, fil dr, kammarh, 17.
- , Georg Carl, frih, genljt, 2, 7—9, 13, 17.
- Dönhoff, Ernst, överste, 74.
- Dönhoff, Magnus Ernst, polsk dipl, 74.
- von Eberstein, Caspar, greve, hessisk genljt, 74 f.
- , Ernst Albrecht, da fältmarskalk, kursachsisk genfältmarskalk, 74.
- Edén, Nils, statsmin, landsh, prof, 99.
- Edman, Johan Eric, kammarråd, 61.
- Ehrenström, Mariana (Marianne) Maximiliana Christiana Carolina Lovisa, se Pollet.
- Ehrensvärd, Carl August, frih, genljt, envoyé, 73.
- , Gustaf Johan, frih, envoyé, operachef, memoarförf, 71—73.
- Eketrä, Sven Månsson, ståth, 75—79.
- Ekmansson, Johan Samuel, boktryckeriombudsman, 107.
- Ekmarck, Christoffer, doc i fysik, 74.
- , Jon Ulric, doc i hist, 75.
- Elisabet Olofsdotter, g m kyrkoh Olaus Mathiæ, 37.
- Elvius, Laurentius Petri (Lars Peterson), kyrkoh, 46.
- von Engeström, Lars, greve, en av rikets herrar, statsmin f utr ärenden, univkansler, 6.
- Engström, Albert Laurentius Johannes, prof, red, konstnär, förf, 99, 106.
- Erik Birgersson se Folkungaätten.
- Magnusson — —.
- Essén, Johan, kyrkoh, 42.
- Per, ing, 42 f.
- Petrus, kyrkoh, 43.
- von Essen, Sigrid (Siri) Sofia Matilda Elisabet, skådesp, g m förf August Strindberg i dennes 1. äktenskap, 95.
- Essenius, Laurentius Erici (Lars Ericsson), prost, rektor, 43.
- Fant, Johan Michael, prost, 61.
- Faxe, släkten, 100.
- , Wilhelm, biskop, prof, förf, 55.
- Ferner, Bengt, se Ferrner.
- Ferrner, Bengt, kansliråd, ästr, matem, 67.
- von Fersen, Fabian Reinhold, greve, en av rikets herrar, överstekammarh, 72.
- , Hans Axel, greve, en av rikets herrar, riksmarskalk, amb, gen, univkansler, 65.
- Filippa, drottning av Sverige, Danmark o Norge, 84.
- Finck, J D, sadelmakare, 63.
- Flensburg, släkten, 100.
- Wilhelm, biskop, prof, förf, 55.
- Folkungaätten:*
- Bengt Birgersson, hertig, biskop, 83.
- Birger (II) Magnusson, Sveriges jarl, 83.
- Erik Birgersson, hertig, 83.
- Magnusson, hertig, 83.
- Se även Valdemar Birgersson.
- (Forstenaslåkt) Per Hansson (t Valsta), häradsh, 23.
- Franc, Johan Carl, expsekr, kansliråd, 67.
- , Ulric Gustaf, statssekr, övpostdir, 67—69.
- Franzén, Frans Michael, biskop, prof, skald, bibl, 102.
- Fredrik Adolf, arvprins, hertig av Östergötland, 88.
- Frenckell, Johan Christoffer, mag, tryckeriägare, 107.
- Funck, Jakob, överste, 105.
- Gaulander, Stephanus Olai (Staffan Olsson), kyrkoh, 31.
- Geijer, släkten, 89.
- , Agnes, g m landsh greve Adolf Ludvig Hamilton, 80.
- , Emanuel, se af Geijerstam.
- , Erik Gustaf, prof, skald, tänkare, hist, tonsättare, 75, 80, 107.
- af Geijerstam, adliga ätten, 89.
- , Emanuel, bruksägare, bergsråd, 88.
- , Gustaf, förf, 55.
- , Johan Henrik, bruksägare, 88.

- Gillberg, släkten, 88.
 Gripenhielm, Edmund, frih, riks- o. kansliråd, dir f kungl bibl, 51.
 Gustaf I, konung av Sverige, 25, 27, 29 f, 37, 39, 43, 45, 102.
 — II Adolf, konung av Sverige, 34.
 — III, konung av Sverige, 59 f, 88.
 — IV Adolf, konung av Sverige, 1 f, 4, 60 f, 65—68.
 Guttorm Jarl, 84.
 Gyldenstolpe, Nils, greve, genmaj, landsh, 12.
 Gyllenkrok, Axel Walfred Carl, frih, öfverste, 106.
 Gyllenstierna (af Björksund och Helgö), Göran, greve, riksråd, riksmarskalk, 104.
 Göbel, kamrer, 68.
 Hall, John d y, affärsman, bruksägare, samlare, 88.
 Hallopeau, Henri, fransk dermatolog, 94 f.
 Hamilton, Adolf Ludvig, greve, kammarh, memoarförf, 73.
 —, Eva Gustava Carolina, 80.
 Hamilton-Geete, Anna Charlotta, förf, g m provinssiällkare Gustaf Vilhelm Geete, 80.
 Hans, pastor i Bro, 32.
 Hansson, Per Albin, statsmin, partiled, red, 99.
 Hasselskog, Nils Adolf Elias, folkskollärare, publ, 107.
 Hebbe, Christian, kommerseråd, grossh, 90.
 —, Elisabet Maria, statsfru, g m r) grossh Johan Filip Möller, 2) hovmarskalken frih Otto Magnus Munck, 90.
 Hedvig Eleonora, drottning av Sverige, 51.
 Hedvig Elisabeth Charlotta, drottning, se Charlotta.
 Hegardt, släkten, 100.
 von Heidenstam, Verner, skald, 106.
 von Heijne, Erlin Elisabet Maria, se Dahlquist.
 Hellsén, landssekr i Falun, 61.
 Helweg, Hjalmar, da själsläkare, 93.
 Henrik Jönsson, biskop, 30.
 Herweghr, Daniel, biskop, 21, 44, 47.
 Hierta, Hans, frih, se Järta.
 —, Lars Philip, öfversteljt, 71.
 Hjärne, Rudolf, publ, 56 f.
 Hofberg, C J, skolpräst, sparbankskassör, 103.
 Holstenius, Jonas, lektor, kyrkoh, 50.
 Horn (af Äminne), Christer, greve, riksråd, fältmarskalk, genguv, 51.
 Hultmark, Emil, fil dr, konsthist, samlare, 86—88.
 Hülphers, Abraham Abrahamsson, rådman, topograf, samlare, 24.
 —, Jacob, rådman, 44.
 Johan III, konung av Sverige, 76 f.
 Johan Sünnesson (i Vikmanshyttan), bergsman, hövitsman, 44.
 — Nicolai Ofeegh se Ofeegh.
 Johannes Widekindi, 45, 49.
 Jägerskiöld, Axel Krister Edward Leonard, prof, 101.
 Järta, Hans, statssekr, landsh, rikssarkivarie, förf, 60.
 Kajenskij, Nikolaj Michajlovitj, ry gen, 10—14.
 Karin Palnedotter, g m fogden Bengt Eriksson Skrivare, 23.
 Karl se Carl.
 Katarina II, ry kejsarinna, 67.
 Katarina Larsdotter (Blackstadia), g m domprosten Petrus Olai Dalekarlius, 48.
 af Klercker, Carl Natanael, frih, gen, 1.
 Klingspor, Wilhelm Mauritz, greve, en av rikets herrar, fältmarskalk, övståth, 1, 65.
 (Knagh), Märta Pedersdotter, g m häradsh Per Hansson (Forstenasläkt).
 Kristian se Christian.
 Kristina se Christina.
 Kruse, adliga ätten, 85.
 Kumbläus, Olof d y, kyrkoh, 39.
 Kundell, Jakob, förste kammartj, 66.
 Lagerheim, Carl Erik, frih, ch f statskont, 65.
 von der Lancken, Ernst Ferdinand, genmaj, 9.
 Lange, C H, kapten, 8.
 Lars, Laurentius
 Caroli Carolinus se Carolinus.
 Erici Essenius se Essenius.
 Jönsson, hammarsmed i Köping, 29.
 Nicolai Blackstadius se Blackstadius.
 Olai (Lars Olsson), syssloman, 22.
 Petri Elvius se Elvius.
 Suenonis (Lars Svensson), kyrkoh, 22—25.
 Widekindi (Lars Widekindsson) d ä, 30—32, 35.
 — (—) d y se Pontelius.
 Larsson, Erik, bankkassör, 103.
 Laurbergius, Johannes, prof, 47.
 Laurelius, Olof, biskop, 47 f, 50.
 Lefebure se le Febure-Lillienberg.
 le Febure-Lillienberg, Jean, bergsråd, 67.
 Lefrén, Johan Peter, gen, övkom, 14.
 Le Pautre, släkten, 88.
 Lewenhaupt, Adam Casimir Ludvig, greve, övkommarh, major, 57.
 —, Adam Ludvig Carl, greve, överstekammarh, riksheraldiker, 88.
 —, Carl Gustaf Conrad Erik, greve, kapten, 57.
 —, Charles Emil, greve, en av rikets herrar, genmaj, lantmarskalk, 59.
 Lillie, adliga ätten, 85.
 Lillie (Greger Mattssons ätt), 105.
 Lilliehöök, adliga ätten, 88.
 — (af Gälared o Kolbäck), Gustaf Arvid, major, disp, 101.

- Linderoth, Elias Larsson, se Linroth.
 Linroth, släkten, 89.
 —, Elias Larsson, bruksägare, bergsfogde, 88.
 Ljung, Per, ornamentbildh, 58.
 Lorich, släkten, 100.
 Lovisa Charlotta, prinsessa av Mecklenburg-Schwerin, 67.
 — Ulrika, drottning av Sverige, 73.
 Lönnberg, Axel Johan Einar, prof, red, 101.
 Löwen, Otto Johan, frih, ryttmäst, 64.
- Mackléer, frih ätten, 105.
 Macklier se Mackléer.
 Magnus Stephanus se Stephanus.
 Margareta Hansdotter, g m kyrkoh Olaus Petri Hedemorensis, 37—41.
 — Kristinedotter, dotter t riksrådet Sigge Guttormson o Birger Jarls dotter Kristina Birgersdotter, 83.
 — Larsdotter (Blackstadia), g m 1) kyrkoh Laurentius Widekindi Pontelius, 2) kyrkoh Olaus Olai Moræus, 48.
 — Olofsdotter, g m kyrkoh Olaus Johannis, 37.
 — Widekindsdotter, g m kyrkoh Laurentius Petri Elvius, 45 f.
 Martin, släkten, 88.
 Mecklenburg-Schwerin, prinsessa av, se Lovisa Charlotta.
 Mitander, släkten, 89.
 —, Nils d ä, brukspatron, 88.
 —, — d y, brukspatron, 88.
 Moræus, Olaus, kyrkoh, 48.
 Munch, Edvard, no målare, 95.
 Munck, Magnus Otto, frih, hovmarskalk, 90.
 Muræus, Mathias Erici (Mats Ericsson), kyrkoh, 37.
 Müller, Adrian, se Rosenmüller.
 Mörner (af Morlanda), Carl Otto, frih, öfverste, tullinsp, 15.
- Mörner (af Morlanda), Gustaf Fredrik, greve, genljt, kabbkammarrh, ståth, 16.
- Napoleon I, fransk kejsare, 15.
 Natt och Dag, adliga ätten, 105.
 Nerman, Catharina, g m lantjägmäst Håkan Borgesson Bager, 100.
 Nisbeth, släkten, 105.
 Norbelius, Anders Olai, kyrkoh, 46.
 Nordin, Carl Gustaf, biskop, hist, samlare, 59.
 af Nordin, Johan Magnus, frih, landsh, 57—66, 70.
 Novisadi, släkten, 88.
- Ofeegh, Johannes Nicolai (Johan Nilsson), biskop, 31 f.
 Olaus, Olof
 Johannis (Olof Johansson), kyrkoh, 37.
 Mathiæ Hedemorensis (Olof Mattson), kyrkoh, 37.
 Månsson, rådman och gästg i Köping, 45.
 Petri Hedemorensis (Olof Petersson), kyrkoh, 34 f, 37—43.
 Petri Wibberbonius (—), pastor, 44 f.
 Larsson, kyrkovård i Munktorp, 27.
 Råd se Råd.
- Olsson (i Sännersta), Erik, riksdagsman, sparbankskassör, 103.
 Oxenstierna (af Korsholm och Wasa), Johan Gabriel, greve, en av rikets herrar, riksmarskalk, skald, 65.
 Oxenstierna (af Södermöre), Erik, greve, riksråd, gen-guv, 21.
 — (—), Johan, greve, riksmarskalk, riksråd, 21.
- Padt, släkten, 88.
 von der Pahlen, Peter Ludvig, ry greve, gen, 67.
 — —, ry greve, son t föreg, 67.
- Palmstedt, Carl, prof, 91.
 Paul I, ry kejsare, 67—69.
 Peder, Per, Peter, Petrus Jönsson (i Vikmanshyttan), bergsman, 39—45.
 Svensson (i Vibberboda), fogde, hövitsman, 37—45.
 Backius se Backius.
 Olai (Olsson) Dalekari- lius, domprost, 37, 41, 43, 47 f, 50.
 Pauli (Paulsson), kyrkoh, 46.
 Torpensis, rektor, 49.
 Widekindi (Widekindsson), amanuens, 45 f, 49—51.
 Peter Fredrik Ludvig (Holstein-Gottorp), hertig av Oldenburg, 16.
 Piper, Lovisa Sophia, övhovmästarinna, g m greve Fabian Reinhold von Fersen, 72.
 von Platen, Baltzar Bogislav, greve, riksståth, statsråd, konteram, 4.
 Pollet, Mariana (Marianne) Maximiliana Christiana Carolina Lovisa, g m öfverste Nils Fredrik Ehrenström, 57.
 Pombal, Sebastião José Carvalho e Mello, portugisisk markis o statsmin, 105.
 Pontelius, Laurentius Widekindi (Lars Widekindsson), rektor, 45—49.
 Poppius, Gabriel, statsråd, pres, 91.
 Puke, Johan, greve, en av rikets herrar, genam, statsråd, 4—11.
- Rabenius, Nils, hovpred, prost, urkundsförfalskare, 25.
 Reuterdahl, Henrik, ärkebiskop, statsråd, 55.
 Reuterholm, Gustaf Adolf, frih, en av rikets herrar, pres, 60 f, 65, 67 f.
 Ribbing, adliga ätten, 88.
 — Erik, guv, riksråd, 77.
 — Lindorm, riksråd, ståth, 104.
 — Märta se Bonde.

- Ribbing (af Zernava), frih ätten, 91.
 — (—) Anna Charlotta, 104.
 — (—) Eva Maria, g m riksrådet greve Göran Gyllenstierna, 104.
 — (—) Gabriel Adolf, frih, kammarh, 104.
 — (—), Gustaf, frih, kansli-råd, arkivsekr, 90.
 — (—), Per, frih, landsh, lantmarskalk, 91.
 Risell, Jöns, bergsråd, 67.
 Rosén, Ernst Johan Gustav, försvarsmän, landsh, red, 99.
 Rosenblad, Mathias, greve, en av rikets herrar, justitiestatsmin, 65.
 Rosenborg, Beata Charlotta, g m 1) löjtnant (major?) Carl Silfverstråle, 2) frih Johan Magnus af Nordin, 62.
 Rosenmüller, Adrian, translator, 62.
 —, Fredrik Mikael August, hovpage, 62—70.
 —, Georg Casper, kapten, 62.
 Rudbeck, Adolf, frih, hovmarskalk, 104.
 Rudbeckius, Johannes, biskop, 85.
 —, Nicolaus, biskop, 85.
 Råd, Olof, prost, 29.
 von Rök, Lars Jakob, kammarh, hovint, konstnär, 56.
 Samzelius, Erik, sparbanks-direktör, 103.
 —, Jonas, förste bibl, 102.
 Sandels, Johan August, greve, en av rikets herrar, fältmarskalk, riksståth, 4 f, 7—9, 12.
 Sara Olofsdotter, g m 1) kyrkoh Widedindus Laurentii, 2) rådman Olaus Månsson, 34, 37, 41 f, 45 f, 49.
 Schmedeman, Sara Catharina, g m kapten Georg Casper Rosenmüller, 62.
 Schück, Johan Henrik Emil, prof, litt- o kulturhist, 99.
 af Schultén, Natanael Gerhard, överste, senare fi statsråd, 4.
 von Schwerin, Fredrik Bogislaus, greve, teol dr, kon-trprost, pol, 74.
 Segerstedt, Torgny Karl, prof, tidningsman, 101.
 Segerström, Lars, se af Segerström.
 af Segerström, Lars, kam-marråd, 67.
 Sernander, Johan Rutger, prof, 101.
 Sigfridus Johannis Helsingus (Sigfrid Johansson), kyrkoh, 37.
 Sigismund, konung av Sve-rige o Polen, 77 f.
 Silfverstråle, Beata Char-lotta, se Rosenborg.
 Sjögren, Karl August Otto, fil dr, hist, 56.
 Slatte, Claes, ståth, rytt-mäst, 77 f.
 Snoilsky, Carl Johan Gustaf, greve, överbibl, skald, expsekr, 106.
 Soop, adliga ätten, 85.
 Sparre, Carl, frih, riksråd, genmaj, övståth, univ-kansler, 59.
 — (af Rossvik), Lars Eriks-son, riksråd, 103.
 Staaff, Per Gustaf, publ, förf, 55.
 von Stedingk, Victor Carl Ernst Berend Heinrich, frih, genam, 4.
 Stephanus, Magnus, biskop, 33.
 Stephanus Olai Gaulander se Gaulander.
 Stiernhöök, adliga ätten, 38 f.
 —, Johan Olofsson, hovråd, rättslörd, 37—41, 43 f.
 —, Olof, assessor, 38.
 Stiernstam, Lars, genmaj, 61.
 Stjernstam se Stiernstam.
 Stiernstedt, Maria Alexandra Sofia (Marika), förf, 106.
 von Stockenström, Gustaf, kammarråd, 61.
 Strindberg, Johan August, förf, 92—96, 106.
 af Strübing, Joakim, kam-marråd, 61.
 Strömfelt, Carl Axel, greve, gen, övkar-marh, 66.
 Suell, släkten, 100.
 Sundberg, Anton Niklas, ärkebiskop, prof, 55.
 Sundin, Clas, brukspatron, 88.
 —, Nils, brukspatron, 88.
 Svebilus, Olof, ärkebiskop, 38.
 Sven Hansson, borgare i Kö-ping, 32, 35 f.
 — Månsson Rospigg se Eketrä.
 — (Somme) furstligtråd, 75—78.
 Söderberg, Hjalmar Emil Fredrik, förf, 106.
 Söderblom, Lars Olof Jona-than (Nathan), ärkebis-kop, prof, 99.
 Taube (af Odenkat), Evert Vilhelm, frih, genljt, överstekammarr, 63.
 Tegnér, Elof Christoffer, fil dr, biblman, hist, 57, 59.
 —, Esaias, biskop, prof, skald, 55.
 Terserus, Jacobus Elai (Ja-kob Elofsson), rektor, kyrkoh, 49.
 Tersmeden, Fredrik, frih, pres, genmaj, 61.
 Thelott, släkten, 88.
 Thomander, Johan Henrik, biskop, prof, 55.
 Thyselius, Erik Johan Au-gust, publ, 55.
 Tiselius-Tisell, släkten, 102.
 Toll, Johan Christoffer, gre-ve, en av rikets herrar, fältmarskalk, 65, 68.
 Tottie o Arfwedsson, han-delshus, 67.
 Trautzel, Daniel, rektor, 84.
 Troili, Gustaf Uno, prof, porträttmålare, 107.
 Trolle-Wachtmeister, Carl Axel, greve, en av rikets herrar, justitiestatsmin, univkansler, 65, 68.
 af Ugglas, Samuel greve, en av rikets herrar, övståth, pres, 65, 68.
 Wachtmeister (af Johannes-hus), Gustaf, greve, en av rikets herrar, gen, 4, 7—11, 13 f.
 — (—), Carl Axel se Trolle-Wachtmeister.

Valdemar Birgersson, konung av Sverige, 83.
Walkendorff, Hans, godsägare, 100.
von Warnstedt, (von) Wernstedt, adliga ätten, 96—98.
Wennerberg, Gunnar, ecklmin, landsh, tonsättare, skald, konsthist, 107.
Werner, Karl Fredrik, kamrer, personhist, samlare, 56.
Westén, Johan, prost, 41 f.
Westermarck, C, fältkanslist, 7. | Wichæus, Mathias, konrektor, 31.
Wickström, kontorsbetjänt, 69.
Widekindi, släkten, 24.
—, Johan, lektor, rikshistoriegraf, 21—54.
Widekindus Johannis (Widekindus Johansson), prost, 25—31.
Widekindus Laurentii (Widekindus Larsson), kyrkoh, 32—37.
Wieselgren, Peter, domprost, | vice bibl, nykterhetsivrare, litt- o kulthist, 55.
Wikman, Johan, myntgravör, 87.
Vising, Per Johan, prof, univirektor, 101.
Wrede (af Elimä), Fabian, greve, en av rikets rikets herrar, fältmarskalk, statsråd, 1—20.
Wöhler, Friedrich, ty kemist, 91.
Örnflycht, adliga ätten, 85. |
|---|---|---|
-

INNEHÅLL

	Sid.
Bidrag till fältmarskalken greve Fabian Wredes biografi. Av <i>Sture M. Waller</i>	1—20
Johan Widekindis släkt och härstamning. Av <i>Ingel Wadén</i>	21—54
»Landshövdingen, friherre J. af Nordins hovkrönika». Dess författare och dess utgivare. Av <i>Torgny Höjer</i>	55—70
Gustaf Johan Ehrensvärds dagboksanteckningar. En källkritisk kommentar. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	71—73
Förväxlings- och identifieringsproblem. I. Sven Månsson Rospigg, adlad Eketrä, och Sven Månsson (Somme) till Västerby. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	74—79
En källskrift om Geijers sista tyskländsresa. Av <i>Uno Willers</i>	80
Gustaf Elgenstierna in memoriam. Av <i>Govert Indebetou</i>	81—82
Recensioner	83—108
Medeltida kungasigill. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	83—84
Strängnäs läroverks matrikel. 1628—1699. Av <i>Jan Liedgren</i>	84—86
Svenska kopparstickare och etsare. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	86—88
Alkvettern och dess ägare. Av <i>Govert Indebetou</i>	88—89
Det sörmländska Edeby. Av <i>Uno Willers</i>	89—90
Arkivsekreteraren och kanslirådet, friherre Gustaf Ribbing — en förgäten 1700—tals lärd. Av <i>Daniel Almquist</i>	90—91
Tysk litteratur kring Berzeliusjubileet. Av <i>Arne Holmberg</i>	91—92
Tjänstekvinnans son. Av <i>Stellan Ahlström</i>	92—96
Den Wernstedtska namnfrågan. Av <i>F. Wernstedt</i>	96—99
Svenska fäder. Av <i>U. W.</i>	99—100
Malmöhistoriska skisser. Av <i>Åke Kromnow</i>	100
Göteborgska minnestal. Av <i>U. W.</i>	101
Gustaf Arvid Lilliehöök. Av <i>Bertil Broomé</i>	101
Om Kumla i Närke. Av <i>Jan Liedgren</i>	102—104
Boxholms aktiebolag. Av <i>Åke Kromnow</i>	104—105
Jacob Funck — en svensk kondottiär i Sydamerika. Av <i>Aare-Ruth Mörner</i>	105—106
Smärre recensioner	106—108
Notiser	108
Personregister utarbetat av <i>Edvard Du Riets</i>	109—114

I avdelningen Recensioner behandlade skrifter:

BAGER, E., Med penna och ritstift	100
BERZELIUS, J., Reiserinnerungen aus Deutschland	91
CAVIGLIA, B., Algunas noticias sobre el Marechal Diogo Funck	105
EKLUND, T., Tjänstekvinnans son	92
FLEETWOOD, H., Svenska medeltida kungasigill, 3	83
GARDBERG, C. R., En censurkonflikt på Gustav IV Adolfs tid	107
HEGARDT, S. B., Alkvettern	88
HULTMARK, E. & C., MOSELIUS, C. D., Svenska kopparstickare och etsare 1500—1944	86

	Sid.
JULIN, H., Baranoffs rytare	104
Kumla sparbank 1848—1948	103
LILLIEHÖÖK, L., Gustaf Arvid Lilliehöök	101
Matricula Regii Collegii Strengnensis	84
Min far	99
Minnstal hållna i Göteborgs K. Vetenskaps- och vitterhetssamhälle 1943— 1947	101
NERMAN, T., Allt var ungt	107
OLSSON, B., Doktorspromotioner i Lund	108
PETERSON, A., Nils Hasselskog	107
PRANDTL, W., Humphry Davy [und] Jöns Jacob Berzelius	92
RIDDERSTAD, S., Ensam vandrande	90
SAMZELIUS, J. L:son, Kumla kyrkas räkenskapsbok	102
SCHILLER, H., Thalia i Malmö och andra essayer	107
STIERNSTEDT, M., Mest sanning	106
SVEDELIUS, J., Vad Mälaren speglar	80
WERNSTEDT, W., De adliga 1600-talsnamnen	58
— — — — —, Handlingar i den Warnstedt—Wernstedtska namnfrågan	97
WETTERGREN, E., Boxholms aktiebolag 1872—1947	104

PERSONHISTORISK
TIDSKRIFT

FYRTIOSJÄTTE ÅRGÅNGEN

1948

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

UNO WILLERS

STOCKHOLM 1949

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

473365

PERSONHISTORISK

TIDSKRIFT

UTGIVET ÅR 1881

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

ÅR 1881

1881

ÅR 1881

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidsskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets styrelse under adress: Nobelbiblioteket, Börshuset, Stockholm 2. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.